

KUTATÁSI ZÁRÓTANYULMÁNY

Az EFOP-5.2.2-17-2017-00137 számú,
„Transznacionális együttműködések megvalósítása
a Miskolc-Csabai Kapui Református Egyház
szervezésében” című pályázat keretében végzett
kutatásról

Tartalom

- **Kutatási téma, kutatási cél**
- **Kutatási koncepció**
- **Operacionalizálás**
- **Kérdőív**
- **A kutatás eredményeinek szöveges elemzése**
- **Javaslatok a kutatás során feltárt társadalmi, szociális problémák gyakorlati kezelésére**

I. Kutatási téma, kutatási cél

Kutatási téma

A kutatásra az EFOP-5.2.2-17-2017-00137 számú, „Transznacionális együttműködések megvalósítása a Miskolc-Csabai Kapui Református Egyház szervezésében” című pályázat keretében kerül sor. Témáját meghatározza a pályázat átfogó célja, és a projekt által elérni kívánt eredmény, produktum.

A szakmai terv szerint „a projekt célja a résztvevő egyházközségeknek településein és azok környezetében rendszeresen felmerülő, a lakosság életére (negatív) hatást gyakorló problémák feltárása, részletes megismerése, összehasonlítása – az azonosságok és az eltérések megismerése – és kezelésükre megfelelő stratégiák, intézkedések, beavatkozási logikák, jó gyakorlatok kidolgozása.” A tervezett eredmény: „A tevékenységek megvalósításának eredményeként a projektben részt vevők közösen egy általuk megtervezett produktumot (szolgáltatást) hoznak létre.”

Ezen keretek által meghatározottan **a kutatás átfogó témája az, hogy az egyházközségek hogyan vehetnek részt a településeiken felmerülő, a lakosokat negatívan érintő problémák feltárásában és miként vehetnek részt azok megoldásában. A kutatásnak hatékonyan kell szolgálnia egy olyan szolgáltatás kialakítását, mely a jó gyakorlatok ismerete alapján, megfelelő stratégián és beavatkozási logikán alapul.**

Az átfogó kutatási témán belül, az érintett egyházközségek településein tapasztalható társadalmi, szociális, egyéni problémák feltárására törekszünk, valamint annak megismerésére, hogy az azok kezelésére kialakított eddigi intézkedések milyen hatékonyságúak.

Kutatásunk témája az is, hogy az érintettek körében milyen szükségletek, igények fogalmazódnak meg, továbbá, hogy ezek kielégítésére milyen bevonható további erőforrások állnak rendelkezésre.

Tekintettel arra a tényre, hogy a projekt megvalósítói a településeiken élő, támogatásra szoruló csoportok közül az időseket és a veszélyeztetett kiskorúakat választották ki közvetett célcsoportul, így **kutatásunk konkrét témája:**

az idősek és a veszélyeztetett kiskorúak helyzetének feltárása, igényeik megismerése, valamint az egyházközségeken belüli segítő kapacitások, szándékok és lehetőségek megismerése.

Kutatási hipotéziseink:

1, Az idősök és a veszélyeztetett kiskorúak helyzetének javításához, a meglévő segítségi módok mellett, további szolgáltatások szükségesek és lehetségesek.

2, Az egyházközösségek alkalmasak olyan új stratégiák, beavatkozási módok, illetve szolgáltatások kialakítására, melyekkel részt vállalhatnak környezetük társadalmi, szociális, emberi problémáinak megoldásában.

3, A transznacionális együttműködés lehetővé teszi a különböző településeken szerzett tapasztalatoknak, a már bevált jó gyakorlatoknak, a meglévő szakmai ismereteknek, továbbá az egyházközösségek vezetői és tagjai körében fellelhető személyes kompetenciáknak az alapján egy olyan tudásbázis kialakítását, mely a továbbiakban széleskörűen hasznosítható.

Kutatási cél

Az EFOP-5.2.2-17-2017-00137számú, „Transznacionális együttműködések megvalósítása a Miskolc-Csabai Kapui Református Egyház szervezésében” című pályázat keretében

a kutatás: *„A fejlesztendő szolgáltatások, a kidolgozandó intézkedések hatékonyságának meghatározására és az egyes területeken megjelenő egyedi problémák kezelését célzó tevékenységek módszertanának összehasonlítására, elemzésére kutatási folyamatot alkalmazunk. A kutatás és összehasonlító elemzés során szükséges vizsgálatra kerülnie a társadalmi és szociális kérdéseknek, illetve az azok javítására tett intézkedéseknek.”*

Mindezekre figyelemmel

Kutatásunk célja: a projekt által célul kitűzött stratégiák, intézkedések, beavatkozási logikák, jó gyakorlatok és a tervezett új szolgáltatás tudományos megalapozása. Ezen belül:

- **A Miskolc-Csabai Kapui Református Egyház környezetében, valamint Szatmárnémeti településen a társadalmi, szociális helyzet vizsgálata, különös tekintettel az idősekre és a veszélyeztetett kiskorúakra.**
- **Az érintett célcsoportok szükségleteinek, elvárásainak feltárása.**
- **Az egyházközösségekben meglévő segítő kapacitás megismerése, feltérképezése.**
- **A lehetséges és szükséges intézkedések, beavatkozások modellezése.**

Elméleti alapok, forráslelőhelyek

H. Arendt elmélete a magányosságnak a totalitárius rendszerekben játszott központi szerepéről.

Berger – Luchman etnometodológiai elmélete.

P. Bourdieu tőkeelmélete, különös tekintettel a társadalmi tőkére és a kulturális tőkére. Továbbá P. Bourdieu elmélete a habitusról, valamint a társadalmi mezőről.

Barabási Albert-László elmélete a hálózatiságról, melynek lényege a hasonló helyzetű emberek bizalmon alapuló, együttműködésre irányuló, kölcsönösen előnyös kapcsolatainak kialakulása.

F. Fukuyama teóriája a bizalomról, mint a gazdasági, társadalmi fejlődés legfőbb meghatározójáról.

Hankiss Elemér elmélete az újfeudális társadalmi struktúráról, az államszocializmusban rögzült és tovább élő emberi viszonyokról.

Kolosi Tamás rétegződéskutatásai és az azokat megalapozó elméleti megközelítések.

N. Luhmann rendszerelmélete, mely szerint a modern társadalmak hatékony működését az egymástól elkülönülő autonóm alrendszerek garantálják.

T. Parsons funkcionális rendszerelmélete, mely szerint a szociális alrendszer alapvető feladata a társadalmat alkotó egyének és csoportok összetartozásának, kohéziójának, integrációjának biztosítása. Ennek fő eszköze a befolyásgyakorlás.

Szelényi Iván kettős társadalomszerkezetre vonatkozó tanai, melyek szerint a magyar társadalom többsége az állami irányítású redisztributív újratemelés mellett bekapcsolódott a piaci alapú második gazdaságba, második társadalomba is. Hátrányos helyzetbe azok kerültek, akik nem tudtak mindkét társadalomba bekapcsolódni. Az akkor rögzült helyzet nehezen változtatható.

Fő problémák

Mi határozza meg a társadalom egyenlőtlenségi viszonyainak alakulását, azaz a társadalmi struktúrát?

Milyen társadalmi folyamatok hatására kerülnek bizonyos emberek és családjaik, csoportjaik hátrányos helyzetbe?

Kinek a feladata a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése, a hátrányos helyzetűek felemelkedési, illetve integrációs esélyeinek javítása?

Milyen feladatai voltak, vannak, lehetnek az egyházközségeknek a településükön, a környezetükben élő emberek társadalmi, szociális problémáinak feltárásában, és azok megoldásában?

Hogyan ismerhetők meg a segítségre szorulóknak valós szükségletei, igényei, elvárásai?

Hogyan tárható fel az egyházközségben meglévő segítői kapacitás, a karitatív munka konkrét erőforrásai?

Miként hasznosíthatóak a különböző helyeken szerzett tapasztalatok, a már meglévő jó gyakorlatok?

Melyek a jó módszerek, eljárások a hatékony stratégia kidolgozására, a megfelelő intézkedések megtételére, a sikeresen alkalmazható beavatkozási logika kialakítására, a jó gyakorlat megalapozására?

II. Kutatási koncepció

A kutatás előkészítése során kidolgozzuk és rögzítjük a konceptuális kereteket.

Bármely kutatási téma, bármely társadalmi jelenség vagy folyamat, nagyon különböző szempontok, elméletek, értelmezési keretek alapján közelíthető meg.

A tudományos kutatásokkal kapcsolatban gyakran megfogalmazzák az értékmentesség követelményét, az „objektivitást”, mint elvárt megközelítési módot. Valójában a társadalomra vonatkozó kutatások során ezek teljesen illuzórikus, teljesíthetetlen elvárások.

Az értékmentesség és az objektivitás látszatának keltése gyakran éppen a nagyon is szubjektív, nagyon is sajátos szempontok szerinti megközelítés elfedésére szolgál.

Valójában a társadalomkutató nem képes kiiktatni a világról, a társadalmi jelenségekről eddigi élete során kialakult meggyőződéseit, elképzeléseit, vagy ahogy Husserl nevezi: létítéleteit.

Az elvárható legtisztességesebb kutatói magatartás az, ha a kutatás kezdetén rögzítjük és közzé tesszük a kutatás tárgyára vonatkozó előzetes elképzeléseinket, meggyőződéseinket.

A konceptualizálás többek között éppen azt szolgálja, hogy explicitté tegyük a tárgyra vonatkozóan meglévő koncepciónkat, értelmezésünket.

Jó esetben tudományos elméletek képezik azt a konceptuális keretet, melyen belül a kutatás tárgyát, kulcsfogalmait, összetevőit értelmezzük.

Tudomásul kell vennünk, hogy a társadalmi valóság értelmezés útján épül fel. Nincsenek önmagukban vett társadalmi tények, csak értelmezett tények vannak. A tudományos korrektség kritériuma megköveteli, hogy értelmezési keretünket, szempontjainkat tárjuk fel, tegyük nyilvánossá.

Ez bármely kutatási téma esetén elvárható. Ám még fokozottabban ügyelnünk kell az ennek való megfelelésre egy olyan érzékeny téma esetén, mint az egyházközségeknek a társadalmi és szociális problémák megoldásában való szerepvállalása.

Ez a téma érzékeny, mert megosztja az embereket egyházakon belül, és kívül.

Magyarországon ennek súlyos történelmi okai vannak.

Egyházi szerepvállalás a társadalmi, szociális problémákkal kapcsolatosan

A vitatott alapkérdés:

Feladata-e az egyháznak, és azokon belül a helyi egyházközségeknek, a környezetükben felvetődő társadalmi, szociális, egyéni problémákkal foglalkozás?

Ehhez szorosan kapcsolódik, hogy vajon szükséges-e, hogy legyen az egyházközségeknek a környezetükben élő embereket érintő problémák feltárásában és megoldásában való részvételre

irányuló stratégiájuk, intézkedési tervük, beavatkozási logikájuk, a jó gyakorlatok kialakítására irányuló törekvésük?

A politikai irányzatok radikálisan eltérő nézeteket vallottak és vallanak ebben az ügyben.

Az egyházakon belül is tapasztalhatóak jelentős nézetkülönbségek.

A társadalom tagjai, a szociális szakma, a rászoruló körében is különböző álláspontok alakultak ki.

Magyarországon az államszocializmus évtizedeiben az alapkérdésre adott hivatalos válasz egyértelműen a „nem” volt. Az egyházak működését, a vallási életet szűk keretek közé szorította a politikai hatalom. Az amúgy is éppen csak eltűrt egyházi tevékenységek közül kiiktatták, kifejezetten tiltották az egyházaknak a társadalmi ügyekkel történő foglalkozását, lehetetlenítették az oktatásban, a nevelésben, az egészségügyi ellátásban, a szociális szolgáltatásokban korábban hagyományosan végzett egyházi tevékenységeket.

A politikai pártok, irányzatok egy része ma is feleslegesnek, sőt megengedhetetlennek tartja az egyházak társadalmi és szociális szerepvállalását. Az állam és az egyház szétválasztását tévesen úgy értelmezik, hogy az egyházakat kizárnák mindazon feladatok ellátásából, melyeket az állami kompetenciák közé sorolnak.

Egy másik politikai álláspont éppen ellenkezőleg vélekedik, ők az egyházakra hárítanák a társadalmi, szociális problémák megoldásának teljes feladatkörét, és ezzel együtt felelősségét.

Bizonyos nézetek hirdetői az egyén magánautonómiájára hivatkozva hárítanák el az egyházak társadalmi és szociális szerepvállalását. Ők minden segítségnyújtásban, karitatív tevékenységben az egyházak ideológiai befolyásszerzésre irányuló törekvését vélik felfedezni.

Megint más csoportok vallás és egyház ellenességüket azzal magyarázzák, hogy az egyházak nem elég hatékonyak a társadalmi és szociális bajok orvoslásában.

Az egyházakon belül a vezetők és a hívek között egyaránt vannak olyanok, akik szívesen vállalnának a jelenleginél jóval nagyobb feladatokat környezetük problémáinak feltárásában, a rászorulóknak segítségében, még mások túlzottnak tartják az eddigi ilyen irányú szerepvállalást is, elzárkóznak minden további társadalmi, szociális, karitatív feladat vállalásától.

Az álláspontok nemcsak irányultságukban térnek el, hanem abban is, hogy milyen hivatkozási alapot választanak álláspontjuk alátámasztására.

Az egyik jellemző hivatkozási alapja a feladatokat elhárítóknak az, hogy a társadalmi és szociális problémák jelentős része az érintettek önhibájából ered, ezért maguknak kell gondoskodni az általuk előidézett problémák megszüntetéséről.

A másik indoka az elutasításának az, hogy a problémák súlya és jellege állami beavatkozást, jelentős anyagi forrásokat, speciális szakértelmet igényel, melyekkel nem rendelkeznek az egyházak.

Az elutasítás lehetséges elvi okává válhat az a meggyőződés is, hogy az egyházközségek belső hitéletének ügyei olyan mértékű figyelmet, erőösszpontosítást igényelnek, hogy azok mellett nem marad energia a karitatív tevékenységre. Ez a megközelítés nem utasítja el, csak a jövőbe napolja a települési ügyekkel történő egyházi foglalkozást.

Roszbab esetben az egyházközségen belül a hangsúlyt a kifelé irányuló karitatív tevékenységre helyezőket azzal vádolják, hogy a valódi egyházi, vallási kötelezettségeik teljesítése helyett teszik azt, amit tesznek.

Az elutasítás magyarázatainak sokféleségéhez hasonlóan a támogatók hivatkozási alapjai is többfélék lehetnek.

Kutatásunk koncepciójának kidolgozása során elengedhetetlennek tartjuk, hogy világossá tegyük saját felfogásunkat ezekben a kérdésekben. Részletesen ismertetjük ezért azt a koncepciót, melynek alapján egyértelművé válhat, hogy miért fogalmazzuk meg azt a kutatási hipotézist, mely szerint **„Az egyházközségek alkalmasak olyan új stratégiák, beavatkozási módok, illetve szolgáltatások kialakítására, melyekkel részt vállalhatnak környezetük társadalmi, szociális, emberi problémáinak megoldásában.”**

Először a vonatkozó vallásfilozófiai értelmezési keretet ismertetjük, majd ezt követően térünk rá a társadalmi egyenlőtlenségekre vonatkozó, általunk elfogadott koncepció ismertetésére.

A struktúraelméletekhez szorosan kapcsolódóan ismertetjük a hátrányos helyzetű csoportok segítésére, helyzetük javítására irányuló átfogó megközelítéseket.

A segítségnek, a szociális támogatásnak a fogalmi is definiálásra szorulnak, miként magának a szociális szférának, a szociális alrendszernek a mibenléte is értelmezésre szorul.

A konceptualizálás során kitérünk a választott célcsoportok, vagyis az idősek és a veszélyeztetett kiskorúak helyzetének értelmezésére.

Vallásfilozófiai megközelítés

A kereszténység több mint kétezer éves története során a karitatív tevékenység a keresztények vallásgyakorlásának szerves részévé, természetes kísérőjévé vált.

A kereszténységnek jellemző vonása, mely megkülönbözteti sok más vallástól, az, hogy kifelé fordul. A többi valláshoz hasonlóan a középpontban itt is az egyén és Isten kapcsolata áll, ám ehhez szorosan kapcsolódik az egyénnek a többi egyénhez, a teremtett világhoz fűződő aktív viszonyulása. Hangsúlyoznunk kell az aktív viszonyulást, hiszen számos más vallás az elviselést, a tűrést, a fájdalmak elfogadását, a befelé fordulást tekinti a benne hívők fő feladatának.

A vallások és a nem vallásos világnézetek jelentős része az abszolút determinizmus elvét vallja, ennek hitén alapul.

A keresztény szemlélet jellemzői közül kiemelünk néhányat, melyek a kifelé irányuló, pozitívan viszonyuló, szabad és cselekvő életvitelre utalnak.

- A világ felé forduló, szabad akaraton alapuló, munkálkodó élet

A kereszténység a külvilághoz való cselekvő viszonyulást követeli meg híveitől. A passzivitás, a tűrés, a beletörődés helyett a világ alakításának, jobbá tételének feladatát rója a benne hívőkre.

Fontos jellemzője az ember szabad akaratába vetett hit. A vonatkozó tanítás szerint Isten szabad akaratával rendelkező lénynek teremtette az embert. A szabadsághoz pedig elválaszthatatlanul

hozzátartozik a felelősség vállalása, viselése. Felelősség, méghozzá nemcsak önmagunkért, hanem a körülöttünk lévő világért, a többi emberért. A szabad akarattal való élés, a felelősség vállalása elválaszthatatlan a munkálkodástól, azaz az embernek a világ alakítására, megmunkálására, az alkotásra való képességétől.

A Biblia szerint Isten munkálkodó életre teremtette az embert. Bár szintén a Szentírásban megtalálható a munkának a negatív értelmezése is, mely szerint a bűnbe esés következményeként, a Paradicsomból kiűzetéskor, mintegy büntetésül rendelkezett úgy Isten, hogy verejtékes munkával keresse meg, teremtsen meg az ember az életben maradásához nélkülözhetetlen javakat.

Ám a munkának, a munkálkodásnak a meghatározó, fő jelentése mégis a világot alakító, jobbra tevő, alkotó tevékenység. Ha tetszik ez az igazi, az emberhez méltó munka. Az elidegenedett társadalmak sajátossága a munkának - már a Bibliában is fellelhető – negatív értelmezése, amikor pusztán az anyagi javak megszerzésére, a pénzkeresésre irányuló kényszerű tevékenység a munkavégzés.

Milyen tartalmú a világ felé forduló, szabad akaraton alapuló, munkálkodó élet? Mi a mozgatója, a motiválója és egyben a célja?

- **A szeretet parancsa**

A közismert bibliai történet szerint, amikor az egyik farizeus megkérdezte Jézust, hogy a rengeteg parancs és tiltás közül melyik a legfontosabb, akkor Jézus a szeretet parancsát emelte ki legfontosabbnak. Megmondta, meghatározta azt is, hogy mire kell irányulnia az emberi szeretetnek. Szeresd az Urat, szeresd önmagadat és szeresd felebarátodat – így hangzik a felsorolás.

Tudjuk azt is, hogy a szeretet, mint cselekvő szeretet fogalmazódik meg.

Vagyis a keresztény hit szerint az embernek az Istenhez fűződő, önmaga iránt érzett és felebarátai iránti szeretetét nem elég emocionális szinten megélni, úgymond belül érezni, hanem azt aktív módon ki is kell nyilvánítani. Cselekvő szeretetről van itt szó. Tettekkel, cselekvésekkel, aktív magatartással kell bizonyítást tennünk a bennünk élő szeretetről.

Az igazi, az emberhez méltó munkának, tevékenységnek elválaszthatatlan eleme a szeretet, vagyis az, hogy a célracionalitás követelményeinek megfelelésen túl egy emelkedettebb, fontosabb szempont is motiválja. Az anyagi javak megszerzése mellett a jó cselekvésének a vágya vezérli, mellyel kiérdemelhető mások elismerése, az Istennek tetszés, és a körülöttünk élő, számunkra fontos emberek általi megbecsülés.

Felvethető és gyakran felvetődő kérdés, hogy rendelkezik-e az egyén a világban való szeretetteljes munkálkodáshoz elegendő erővel, megfelelő erőforrásokkal.

Hívei számára megnyugtató választ nyújt erre a kérdésre is a keresztény vallás.

- **A Szentlélek ereje, a ránk bízott talentumok és az Istennek tetsző élet**

A Biblia tanítása szerint a bűnbe esett ember megváltásának beteljesedése a Szentlélek kitöltetésével valósul meg. Pünkösd ünnepének üzenete az, hogy Isten, aki eleve a saját képmására teremtette az embert, Jézus megváltó cselekedetének hatására: minden egyes emberbe behelyezi saját magát, saját erejét, azáltal, hogy a Szentlélekből jut minden embernek, minden emberbe.

A bennünk lévő erő bizonyosságáról beszél Pál apostol is, amikor azt mondja, hogy nem a félelem lelkét adta nekünk az Úr, hanem az erő, a szeretet és a józanság lelkét.

Az alkotó, szabad, a világ felé nyitott élethez szükséges erőforrások meglétéről még konkrétan is eligazítást ad a Biblia.

A vallásos emberek számára evidencia, hogy életüket Istenüknek tetsző módon szeretnék élni. A hívő emberekben gyakran és joggal felvetődő kérdés, hogy miként élhetnek Istennek tetsző életet. A keresztény válasz erre látszólag nagyon egyszerű: akkor élünk Istennek tetsző életet, ha jól sáfárkodunk a ránk bízott talentumokkal. Mi mindent feltételez, mi mindenről szól ez az egyszerű megállapítás?

Először is benne van az ígéret, hogy minden ember hivatott valamire, minden ember felhatalmazást nyert arra, hogy beteljesítse hivatását. Mindenkinek van dolga, van olyan munkája, melyet szeretettel elkötelezetten végezhet.

E vallás hite szerint a világ, és benne az emberek rendkívül változatosak, nagyon sok a különbözőség, az eltérés. A kapott feladat nem sematizálható, nem felcserélhető, nem sablonos. Rendkívül eltérő, egyénre szabott, hogy ki mire hivatott.

Életünk egyik legfőbb feladata annak megtalálása, megismerése, hogy mi is a dolgunk a földi világban. Ha már tudjuk, akkor ránk vár a megvalósítás. Ám nem vagyunk magunkra hagyatva önmagunk alakításának, lehető legjobb önmagunk kiteljesítésének munkájában. Feladatunk teljesítéséhez kaptunk megfelelő képességeket, készségeket, tehetséget. Ezeket nevezzük talentumoknak.

Kapunk talentumokat, de azokkal nekünk kell sáfárkodnunk, nekünk kell befektetnünk, hasznosítanunk azokat. Az ember születésével megkapja a lehetőségeket ahhoz, hogy emberhez méltó, Istennek tetsző életet éljen.

Ám a keresztény felfogás szerint az emberi világban nincs abszolút determinizmus, jelentős részben magán az emberen múlik, hogy miként alakítja életét. Ahogy a vonatkozó bibliai történetből tudjuk: a talentumainkat eltékozolhatjuk, mélyre eláshatjuk, avagy a lehető legjobb eredményeket érhetjük el velük, általuk. Szabadságunkban áll eltékozolni, mélyre elásni tehetségünket, képességeinket, készségeinket, tudásunkat, kompetenciánkat, avagy jól sáfárkodhatunk velük, hasznosíthatjuk ezeket a magunk és mások hasznára. A mi felelősségünk.

A teremtett világ fájdalommal, gondokkal, nehézségekkel teli. A keresztény embert ez nem bénítja meg, nem dönti végső kétségbe esésbe. Számára a világ bajai, a körülötte lévő emberek problémái és saját fájdalmai olyan kihívások, melyek megválaszolására, a rossz dolgok megváltoztatására ő maga is hivatott.

A világ elviselhetetlennek tűnő állapota, az emberek romlottsága ellenére - a keresztény emberek hite szerint -, ebben a világban, ezek között az emberek között kell a Jézus által kijelölt úton járni, az ő példáját követni, az ő igazsága szerint élni. Ebben a világban, ilyen emberek között mutatható meg igazán a szeretet ereje, az emberek egymás iránti elköteleződésének hatása a világ jobbá tételére, saját életünk megújítására.

Ha ez a meggyőződés hatja át az egyházközségek vezetőit és tagjait, akkor adott a társadalmi, szociális és egyéni problémák megoldásában való sikeres részvételüknek a legfontosabb feltétele.

A társadalmi, szociális gondokkal küzdő, bajban lévő embereken való hatékony segítségnek az alapfeltétele az egyházközségekben, hogy a vezetőkben és az egyházközség tagjaiban meglegyen a karitatív tevékenység iránti elköteleződés, a segítő szándék.

Ám azt is tudjuk, tapasztaljuk, hogy a segíteni akarás, a „jószándék”, nem hozza meg mindig a várt eredményt, sőt olykor annak épp az ellenkezőjét idézi elő. Ez olyankor szokott bekövetkezni, ha a kialakult helyzet konkrét ismerete nélkül, saját elképzeléseire hagyatkozva próbál valaki segíteni a szerinte bajban lévő emberen, vagy embereken. Az öncélú, megfontolatlan „jókodás” rendkívül romboló hatású lehet. Rombolja a segítőszándékot, hiszen a segíteni akaró és környezete könnyen azt a következtetést vonja le, hogy „azokon” nem lehet segíteni, vagy rosszabb esetben: „azok” nem is akarják, hogy jobb legyen nekik.

A kudarc elszenvetői a másik oldalon „azok”, akiken segíteni próbáltak, és akik valójában bizonyára szeretnék, hogy jobb legyen nekik, de a jó és a rossz fogalmát esetleg eltérően értelmezik, miként magát a „segítés” tényét akár kéretlen beavatkozásnak, netán méltóságuk megsértésének, vagy legrosszabb esetben személyük elleni támadásnak élik meg.

Nagy figyelmet kell ezért szentelni minden karitatív tevékenység megkezdése előtt, minden segítőnek szánt beavatkozás elindítását megelőzően a helyzet pontos megismerésére, feltárására, a lehetséges megoldások feltérképezésére, várható hatásai mérlegelésére.

Tudnunk kell, hogy a társadalmi, szociális és egyéni emberi problémák megoldására irányuló legjobb szándékú beavatkozások is eleve kudarcra vannak ítélve, ha abba az érintetteket nem vonjuk be, ha nem az ő egyetértésükkel és együttműködésükkel történik kísérlet a probléma kezelésére.

Kutatásunk éppen annak feltárására irányul, hogy az egyházközségek településein, környezetében melyek azok a valós társadalmi, szociális és egyéni problémák, melyek megoldásában célszerű részt vállalni.

Fontos kiderítenünk, hogy a segítségre szorulóknak milyen konkrét igényeik, elvárásaik vannak, továbbá, hogy az egyházközség vezetői, tagjai milyen segítő tevékenység nyújtására képesek és készek.

Fontos továbbá az is, hogy ismerjük a különböző településeken működő egyházközségek tapasztalatait, a már meglévő jó gyakorlatokat.

Társadalomelméleti megközelítés

Minden eddigi társadalom egyenlőtlenségi rendszert alkotott. Az emberek közötti különbségek vertikálisan rendeződnek, hierarchiát alkotnak. Bizonyos emberek magasabb pozíciót foglalnak el, mások középen vannak, és akadnak, akik az egyenlőtlenségi rendszer aljára, a társadalom perifériájára szorulnak, illetve ott rekednek.

A történelem során számos elmélet született és számos gyakorlati próbálkozás is történt, melyek az egyenlőtlenségek megszüntetésére irányultak.

Mindeddig nem sikerült megszüntetni az egyének és csoportjaik között lévő vertikális különbségeket. A gyakorlati erőfeszítések legfeljebb azt érték el, hogy bizonyos különbségek megszűntek, ám azonnal új egyenlőtlenségek alakultak ki. Jó példa erre a polgári átalakulás, melynek során felszámolták a feudalizmusra jellemző egyenlőtlenségeket, így a születési előjogokat, kiváltságokat, illetve mások jogfosztottságát. Ám a kialakuló új társadalmi berendezkedés, melynek alapeszméi közé tartozott a szabadság és a testvériség mellett az egyenlőség, új egyenlőtlenségeket hozott létre. A politikai, jogi egyenlőség megteremtése közepette megjelentek, illetve tovább nőttek a gazdasági, anyagi helyzetbeli, tevékenységbeli, lakóhelyi egyenlőtlenségek.

A kommunizmus eszméinek középpontjában a teljes egyenlőség megteremtése állt. Ám tudjuk, hogy ezen eszmék gyakorlati megvalósítására tett kísérletek során olyan torz társadalmi berendezkedések jöttek létre, melyek az egyenlőség és a szabadság helyett a társadalom jelentős részét teljesen kiszolgáltatottakká tették. Egyenlőség helyett a könyörtelen és megváltoztathatatlaná merevített egyenlőtlenség uralkodott, szabadság helyett a totális alávetettség jellemezte a tömegek helyzetét.

A társadalmi egyenlőtlenségek szükséges vagy szükségtelen, jó avagy rossz voltára vonatkozóan is eltérő álláspontok fogalmazhatóak meg. Sok múlik a szavak értelmezésén.

Az egyenlőségen érthetjük azt, hogy Isten teremtményeiként egyenlők vagyunk. Vagy, hogy a természet teremtményeiként egyenlőnek születünk. Érthetjük alatta az emberhez méltó életre való esély egyenlőségét. Esetleg a boldogságra, a jó életre való lehetőség egyenlőségét.

Ám, ha a konkrét társadalmi egyenlőtlenségekkel nézünk szembe, akkor olyan vitatható kérdések vetődnek fel, hogy helyeselnék-e azt a társadalmi egyenlőtlenséget, ami egyenlő anyagi javakban részesíti az egyéneket, függetlenül munkájuk hasznosságától, tevékenységeiktől, magatartásuktól. Itt már bizonyára megoszlanának a vélemények.

Láthatjuk, hogy az egyenlőség filozófiai, etikai vonatkozásai bonyolultak.

A társadalmi tényeknél maradva foglalkozzunk inkább azzal, hogy vajon a ma tapasztalható társadalmi egyenlőtlenségek miből fakadnak, honnan erednek. Roppant izgalmas kérdés annak felvetése, hogy - ha már egyszer vannak társadalmi különbségek -, akkor legalább azt tudjuk meg, hogy mi határozza meg ezeket az egyenlőtlenségeket.

Min múlik, ki hová kerül a társadalmi egyenlőtlenségeket jelképező piramison belül? Min múlik, hogy egyesek a csúcsra jutnak, mások középre, és vannak, akik lecsúsznak, lent rekednek?

Ezekre a kérdésekre a társadalmi struktúra elméletei adnak választ. Különböző struktúraelméletek születtek és kerülnek alkalmazásra, melyek markánsan eltérő okokkal magyarázzák a tapasztalható egyenlőtlenségeket.

Kutatásunk szempontjából három struktúraelméletet találtunk különösen relevánsnak, ezeket használjuk fel kutatási koncepciónk kialakításához.

Kutatásunk céljainak megfelelően azt akarjuk megtudni, hogy vajon a kutatott egyházközségek környezetében az idősek és veszélyeztetett kiskorúak hátrányainak leküzdéséhez, helyzetük javulásához milyen stratégiák, intézkedések, beavatkozási logikák alapján alakítható ki a megfelelő, hatékony, jó gyakorlat.

Ehhez tudnunk kell, hogy mi is áll a veszélyeztetés, hátrányos helyzet hátterében, mi idézi azt elő. Vagyis ki kell alakítanunk az elképzelésünket, a koncepciókat arról, hogy milyen átfogó, általános okai és konkrét hátterei vannak a rossz szociális helyzetbe kerülésnek.

P.Bourdieu tőkeelmélete szerint az egyének és csoportjaik egyenlőtlenségi rendszerben elfoglalt helyét az általuk birtokolt tőke mennyisége határozza meg. A modern társadalmakban három tőketípust különböztet meg, melyek azonos jelentőségűek, összeadhatóak és egymásra átválthatóak.

Az első típus a materiális tőke, mely az anyagi javakat jelenti. A második tőketípus a kulturális tőke, mely a tudást, a képességeket, készségeket és egyéb kompetenciákat jelenti. A harmadik tőkeféleség a társadalmi tőke, mely az emberi kapcsolatok összessége. Tőkeként értelmezhetőek a vertikális kapcsolatok és a horizontálisak is. Vertikálisak az alá-fölérendeltségi viszonyok, melyek magasabb és alacsonyabb státuszú embereket kötnek össze. Ezeknek gyakori összetevője a függőség, a leköteleződés. Konkrét megnyilvánulásuk a paternalizmus, a protekció, a kijárás, amik a korrupció különböző megnyilvánulásai.

A horizontális, azaz a hasonló helyzetű emberek közötti kapcsolatok is tőkeként működtethetőek, komoly erőforrást képeznek.

Gyakori jelenség, hogy az egyének, illetve a családok az egyik tőketípusban bővelkednek, még a másik két típus szűkösebb, korlátozottabb mértékben áll rendelkezésükre. Ám a tőkeféleségek nem külön-külön, hanem együttesen határozzák meg a társadalmi státuszt.

A tőkeféleségek nemcsak összeadódnak, hanem konvertálhatóak, azaz átválthatóak egymásra.

A hátrányos helyzet akkor alakul ki, ha egy személy, illetve egy család mindhárom tőkeféleséggel csak szűkös mértékben rendelkezik.

Így az idős emberek a nyugdíjba vonulás következtében könnyen veszélyeztetetté válnak, hiszen a korábbinál rosszabb anyagi helyzetbe kerülnek, csökken a rendelkezésükre álló materiális tőke. A kulturális tőke bizonyos elemei szintén csökkennek. A munka világából való kikerülés, a gyermekek felnőtté válása, a gyakoribb betegségek, az esetleges özvegygé válás és más tényezők gyakran a kapcsolatok csökkenésével járnak. Szűkül az a kör, mely szükség esetén erőforrásként, tőkeként vehető igénybe.

Ez összességében tőkecsökkenést, hátrányos helyzetbe kerülést idézhet elő.

Gyakori probléma idős korban, hogy a tőkekonvertálás csatornáit bedugulnak, megszűnik a lehetőség a meglévő tőkék hasznosítására, átváltására. A nyugdíjba vonulással megszűnik a korábban

természetesnek tűnő módja a kulturális tőke anyagi tőkére konvertálásának, vagyis a megszerzett tudás és más kompetenciák munkahelyen történő hasznosításának, materiális tőkére váltásának lehetősége. A munkahelyi kapcsolatok, valamint a munkahelyhez kötődő tágabb kapcsolati háló megszűnésével lecsökken a társadalmi tőke mennyisége is.

A munka világában aktívan részt vevő, dolgozó emberek ismereteiket, szakmai tapasztalataikat, meglévő kompetenciáikat (kulturális tőkéjüket) főként munkahelyükön hasznosítják (fektetik be), és ott történik meg az átváltódás pénzre, mely munkabér vagy vállalkozói profit formájában jelenik meg. A munkavégzés során legtöbb esetben emberi kapcsolatok is létesülnek, tartódnak fenn, azaz a társadalmi tőke is akkumulálódik, szinten tartódik.

A nyugdíjba vonulással megszakad ez a korábban rutinszerűen zajló folyamat. A gond gyakran nem, vagy nemcsak az, hogy a nyugdíj kevesebb, mint a korábbi munkabér, illetve a profitból való részesedés, hanem az is, hogy immár nem a saját kulturális tőke befektetésével, a szakértelemmel, a szorgalommal, a kompetensen végzett munkával jut az egyén jövedelemhez, nem saját kulturális tőkéjét konvertálja materiális tőkére. Ez gyakran az önbecsülést, a társadalmi hasznosság tudatát gyengíti, és akár az objektív társadalmi helyzettől függetlenül is a saját helyzetének hátrányos helyzetként történő szubjektív értékelését eredményezi.

A munkahelyi kapcsolatok leépülése nemcsak a munkatársakkal, a vezetőkkel és a beosztottakkal korábban kialakult kapcsolatokat érinti, hanem a megrendelőkkel, beszállítókkal, értékesítőkkal, ügyfelekkel, ellátottakkal addig meglévő tágabb kapcsolati háló is felbomlik, de legalábbis más alapokra helyeződik (pl. nyugdíjas találkozók). Az idős korúak hátrányos helyzete ezeknek a tényezőknek az együttes hatására alakul ki.

Bourdieu elméletének van még egy vonatkozása, mely rendkívül hasznos lehet számunkra. Bourdieu habitus elméletében azt állítja, hogy az emberek személyiségébe beépülnek, azaz habitusukká válnak az életük során szerzett tapasztalatok. Még hozzá a korábban eredményesnek bizonyult választásaink rögzülnek. Az embernek kora gyermekkorától lehetősége van arra, hogy különböző alternatívák közül választva ő döntse el, hogy mit tesz, hogyan viselkedik. Kezdetben ezek a választások véletlenszerűek. Ám a környezet reagálása, válasza, erősen befolyásolja a későbbi viselkedési módokat, vagyis azt, hogy az egyaránt lehetséges magatartások közül melyiket választja és valósítja meg az adott egyén. Ha bizonyos magatartásokat a környezet elfogad, pozitív visszajelzésben részesít, másokat meg elutasít, negatívan értékeli, akkor egy idő után az egyénben rögzül, hogy miként célszerű viselkedni, milyen magatartással ér el eredményt. Ezt a rögzülést tekinthetjük habitussá válásnak. A habitussá rögzült tapasztalatok aztán a jövőbeli cselekvéseket szinte automatikusan meghatározzák. Mindez a döntéseket leegyszerűsítő, ha tetszik az életet könnyítő tényező mindaddig, amíg a környező világ nem változik, s így a korábban sikeres magatartások a továbbiakban is hatékonyak. Ám, ha megváltozik a környezet, akkor az addig bevált magatartási módok elveszíthetik hatékonyságukat, sőt, kudarcok előidézőivé válhatnak. Ha a megváltozott körülmények között az egyén nem tudja megváltoztatni habitusát, ha nem ismeri fel, hogy az általa

megszokottól eltérően is lehet, sőt kell viselkednie, akkor nem tud alkalmazkodni az új körülményekhez. Így szinte szükségszerűen hátrányba kerül, akár veszélyeztetetté válik.

Akár a társadalmi változások sikerességét, kiteljesülését akadályozó tényezővé válhat, ha nem fordítunk elegendő figyelmet a korábbi viszonyok között szocializálódott, mondhatni azokhoz idomult emberek beállítódásának, magatartásmintáinak, habitusának megváltoztatására.

Az idős kor gyakran eleve nehezíti a változásra való képességet, így az idősök hátrányos helyzetűvé válásának egyik tényezője, hogy habitusuknak megfelelően ragaszkodnak addig bevált viselkedési szokásaikhoz és nem veszik észre a másként viselkedés, más minták szerint élés lehetőségét, szükségességét.

Képzeljük el annak a nyugdíjba vonult vezetőnek a helyzetét, aki az évtizedek során sikeresen gyakorolt viselkedési szokásainak, habitusának alkalmazásával próbál beilleszkedni egy nyugdíjasklubba, esetleg egy idősök otthonába, vagy akár bármely más számára új, vagy most előtérbe kerülő társaságba. Nagy valószínűséggel kudarcos lesz beilleszkedési kísérlete, melynek okát feltehetően saját erejéből nem is tudja megérteni.

Még mindig Bourdieu-nál maradva szólnunk kell mezőelméletéről. Ez az elmélet az egyházközségeknek a települési környezetük társadalmi, szociális problémáival való foglalkozására való jogosultsága szempontjából lehet hasznos. Bourdieu szerint társadalmi mező akkor keletkezik, ha egy csoport sikeresen monopolizálja valamely társadalmi funkció ellátását. Ha egy mező létrejön, akkor azonnal kialakul a belső hierarchiája, melyen belül szüntelenül folyik a harc a magasabb pozícióba kerülésért. Ám bármennyire konfliktusos a belső helyzet, kifelé mindig egységesen lép fel a mező, és erőteljesen védelmezi kivívott monopóliumát. Vagyis, ha a szociális mező és annak intézményei kizárólagos igényt támasztanak a hátrányos helyzetűek saját hatáskörükben történő segítésére, gondozására, akkor nagy hangsúlyt kell fordítani annak megértésére, hogy az egyházközség tevékenysége nem kíván semmilyen illetéktelen beavatkozást gyakorolni a szociális szféra kompetenciájába tartozó ügyekbe.

Szelényi Iván struktúraelmélete szerint Magyarországon a 20. század második felében a társadalmi csoportok és tagjaik helyzetét két tényező együttesen határozta meg.

Az egyik a hivatalos munkamegosztásban elfoglalt hely, ami akkor egyet jelentett az állami munkahelyekkel. A másik meghatározó tényező az ún. második gazdaságban való részvétel.

A családok társadalmi státuszát, a társadalmi egyenlőtlenségek rendszerében elfoglalt helyét együtt határozta meg e két tényező. Az anyagi javak, a presztizs, a hatalom, az életvitel, a kapcsolatok, és számos más tényező szempontjából az vált döntővé, hogy ki milyen pozíciót töltött be állami munkahelyén és milyen intenzitással és sikerrel vett részt a piaci alapú második gazdaságban.

A Szelényi elmélete alapján Kolosi Tamás által végzett kutatások azt mutatták, hogy az 1980-as években a magyar családok kétharmada részt vett a második gazdaságban is. A boldogulás, az előrejutás, a felemelkedés, vagy legalábbis a szinten maradás feltételévé vált, hogy mindkét területen

aktívan tevékenykedjenek a családtagok. A társadalomnak az az 1/3-a, amely nem tudott illetve nem akart bekapcsolódni a második gazdaságba, az lecsúszott a társadalmi piramis alsó részére, hátrányba került a mindkét területen tevékenykedő társaihoz képest.

Miért nem tudtak, illetve miért nem akartak bekapcsolódni bizonyos csoportok, családok, személyek a második gazdaságba? Alapvetően az életkor, az egészségi állapot, a szakképzetlenség és az életviteli sajátosságok miatt maradtak ki sokan a második gazdaság kínálta felemelkedési, illetve kompenzációs lehetőségekből.

Konkrétan azok az idős emberek, akik már nem tudtak további munkát vállalni, valamint azok, akik fogyatékoságuk, tartós betegségük, rossz egészségi állapotuk miatt nem voltak képesek erre. A „szakképzetlenség” csak bizonyos megszorításokkal, pontosításokkal sorolható a kirekesztődésre magyarázatot adó tényezők közé. Nagyon sok hivatalos szakképzettséggel nem rendelkező ember igen intenzíven bekapcsolódott a második gazdaságba. Számítalan olyan képesség, kompetencia alakult ki az emberekben, mely a hivatalos szakképzettségtől függetlenül alkalmassá tette őket, hogy a piaci igényekhez igazodó, fizetőképes kereslettel bíró termékeket állítsanak elő, ilyen szolgáltatásokat nyújtsanak.

Am kétségtelenül volt és van a társadalomnak egy olyan rétege, mely a megfelelő képzettség és a megfelelő mentalitás, a nélkülözhetetlen ambíció, motiváltság hiányában nem tudott, nem akart olyan többletfeladatokat vállalni, mellyel javíthatott volna saját és családja helyzetén, vagy legalább megóvta volna magukat a teljes ellehetetlenüléstől.

A negyedik ok a „sajátos életvitel”, mely magában foglalja a deviáns magatartásukat, a kulturális sajátosságaik miatt kirekesztődőket, és mindazokat, akik úgy találták, hogy ők nem tudnak, illetve nem akarnak bekapcsolódni a piaci alapon működő, teljesítményorientált és gyakran komoly erőfeszítéseket igénylő második gazdaságba. Idesorolhatóak azok is, akiknek életvitelét a kockázatkerülés, a vállalkozási készség hiánya, az innovációtól való idegenkedés jellemzi.

A lényeg tehát az, hogy a rendszerváltáskor a magyar társadalom ebben a kettősségben élt. Ez nemcsak a gazdaságot jellemezte, hanem az egész társadalmat. Állami redisztribúció és piaci viszonyok. Főállás és mellékállások. Termelészövetkezeti melléküzemágak, gmk-k és vgmk-k. Kettőssé vált az értékrend is. Az állami munkahelyeken a Hofi által elhíresült szisztéma szerint „fizetgetnek”, mi meg „dolgoztatunk”. A teljesítménybérezésű, piaci viszonyokhoz igazodó szférában szorgalmas munkával, magas teljesítményű munkavégzés folyt. Akik nem kapcsolódtak be a második gazdaságba, azok értelemszerűen nem szereztek piaci tapasztalatokat, ismereteket, nem tudtak alkalmazkodni a piaci elvárásokhoz.

A rendszerváltáskor a totális csődbe jutott állami redisztributív gazdaságot felváltotta a piacgazdaság. Akik a második gazdaságban nem vettek részt, azok kevés eséllyel indultak az immár piaci alapúvá vált első gazdaságban is. A vállalkozói léthez, a magánszektorbeli alkalmazotti léthez egészen más kompetenciákra volt szükség, mint az addigi állami tulajdonú, redisztributív logika szerint működő világában. A feltétlen engedelmesség, az utasításkövetés, a munkavégzés mímélése, a minimális

energia befektetésre törekvés, az egymás szüntelen átverése, kijátszása helyett innentől egészen más készségek, tudások értékelődtek fel. A piaci keresletre figyelés és reagálás, a kockázatvállalás, a kreativitás, valamint a vállalkozás és a megújulás készségeit azok sajátították el, akik részt vettek a második gazdaságban.

Tekintettel az állami szektor gazdasági csődjére, a radikális átalakulásra, jelentősen megnőtt a munkanélküliek száma. Azonban a munkanélkülivé válás, azaz főállásuk elvesztése azokat kevésbé sújtotta, akik addig is két vagy több helyen dolgoztak. Nekik eleve nagyobb valószínűséggel voltak anyagi tartalékaik, illetve állásuk elvesztése ellenére is rendelkeztek továbbra is folyamatos bevételekkel. Az újbóli munkába állás esélye is jóval nagyobb a piaci kompetenciákkal rendelkezőknél. Ám azok, akik nem vettek részt a második gazdaságban: megélhetésük egyetlen forrását veszítették el a munkanélkülivé válással. Ők kevesebb valószínűséggel halmoztak fel tartalékokat, ez is nehezítette helyzetüket. De a legnagyobb és hosszútávú problémává az vált, hogy nem szerezték meg korábban azokat a piaci ismereteket és készségeket, melyek immár elengedhetetlenné váltak a piacosodó gazdaságban való boldoguláshoz, vagy akár az abba történő bekapcsolódáshoz.

A korábban felhalmozott hátrányok így tovább éltek, rögzültek.

Évtizedekkel a rendszerváltás után is megállapítható, hogy a korábban a társadalom alsó részére szorult családok nagy része ott rekedt és azóta is folyamatosan, bővítetten újratermeli saját hátrányos helyzetét.

Ahogy az idős kor korábban is növelte a peremre kerülés veszélyét, úgy ma is a hátrányos helyzetű csoportok egyikét képezik az idősek.

Kolosi Tamás rétegződéskutatása az 1980-as években a társadalmi egyenlőtlenségeknek nyolc dimenzióját vizsgálta. Ezek: a munkamegosztásban elfoglalt hely, a második gazdaságban betöltött szerep, az iskolai végzettség, a lakóhely, a vagyon, a jövedelem, az érdekérvényesítő erő.

Az idős emberek munkamegosztásban elfoglalt helye a nyugdíjas státusz. A második gazdaságban éppen idős koruk miatt nem vesznek részt. Iskolai végzettségük eltérő, miként lakóhelyük is. Vagyoni helyzetük is különböző, jövedelmük is különböző, de az aktív korú munkavállalókhöz képest alacsonyabb. Érdekérvényesítő erejük gyengébb a fiatalokénál.

A struktúraelméletek közül feltétlenül figyelemmel kell lennünk Hankiss Elemér újfeudális struktúraelméletére.

Hankiss Elemér újfeudális elmélete az 1980-as években azt állapította meg, hogy az államszocialista társadalom struktúrája valójában megegyezik a feudális társadaloméval. Mindkét berendezkedésben a személyek közötti vertikális függőségi viszonyok váltak meghatározóvá, még a horizontális emberi kapcsolatok háttérbe szorultak, ellehetetlenültek. A társadalmi egyenlőtlenségek

rendszerében történő magasabbra kerüléshez mindkét rendszerben egy magasabb státuszú személy támogatására, patronálására, protekciójára volt szükség. A támogatók az általuk nyújtott támogatásért feltétlen hűséget, engedelmességet vártak el. Ezen alapult a hűbéri lánc, mely a legfelül lévőktől kiindulva a legalul lévőkig mindenkit egybe fűzött. Főkutyák és alkutyák rendszerének is nevezhető mindez. Ahhoz, hogy egy alkutya boldoguljon, magasabbra jusson, vagy legalább ne csússzon lejjebb, ahhoz el kellett szegődnie egy főkutyához és azt kellett szolgálnia.

A feudális társadalmakban a termőföld adományozása, feudumba adása alapozta meg az adományozó (hűbérúr) és az adományozott (hűbéres) közötti szigorú függőséget, alárendeltségi viszonyt. A király adományozott földet a főnemeseknek, akik hűséggel tartoztak ezért, háború esetén harcoltak uruk oldalán. A főnemesek a köznemeseknek, azok a kisenemeseknek és így tovább, egész a jobbágyokig zajlott a földnek, mint a megélhetést biztosító legfőbb értéknek az adományozása. A jobbágy a kapott jobbágytelekért robottal tartozott, a földesúr pallosjoggal rendelkezett felette, valamint gyakorolhatta a jobbágyok leányain az első éjszaka jogát.

A Hankiss Elemér által újfederalizmusnak minősített államszocializmus idején a hiánygazdaság vált jellemzővé. Kornai János Hiány című művében részletesen elemezte ennek okait, valamint leírta, hogy mivel a megélhetés alapfeltételei sem álltak rendelkezésre elegendő mértékben, ezért az emberek legfőbb céljává, tevékenységük meghatározójává a hiánycikkek megszerzése vált. Az életben maradás, a viszonylagos boldogulás biztosításának bevett és általánosan elterjedt módjává az vált, hogy keresett magának minden alkutya egy befolyással bíró főkutyát, aki szerzett neki pult alól banánt, soron kívül kiutaltatta az évek óta megrendelt személygépkocsit, bejuttatta a gyereket a jobb iskolába, biztosította a soron kívüli munkahelyi előléptetést, elintézte az apuka szemműtétjét és szerzett feledékenységet enyhítő cavintont a nagymamának. A protekció, a kijárás, a patronálás, a kiskapuk megkeresése vált az érdekérvényesítés általános, és szinte kizárólag hatékony módjává. A patronált alkutyák mindezért hűséggel, feltétlen engedelmességgel tartoztak a róluk gondoskodó főkutyáknak. Ez a függőség azt a kötelezettséget is magában foglalta, hogy nem fognak össze a hasonló helyzetben lévő társaikkal, sőt, inkább azok kielőzésére törekcsenek.

Mivel alkutyának lenni szociálpszichológiai okokból rossz, ezért minden alkutya igyekezett főkutyává válni. Tipikus élethelyzetté vált, hogy az emberek többsége egyszerre volt alkutya, vagyis róla egy felette álló hatalmasság gondoskodott, ezért ennek kegyeit kereste, ám maga is tartott alkutyákat, akikről ő gondoskodott, azaz bolti eladóként eldöntötte, hogy kinek ad és kinek nem a hiánycikkek minősülő banánból, vagy gyógyszerészként kinek ad és kinek nem a szintén hiánycikk cavintonból. És így tovább. Ezáltal vált az ország szinte teljes lakossága a vertikális függőségi viszonyok láncszemévé, ha tetszik a feudális lánc alkotórészévé. A hivatali ügyintéző főnökének alkutyája, ám az ügyfél számára rettegett főkutya.

Ezt a rendszert lényegében a jogosulatlan előnyök adása és elfogadása működtette, vagyis a korrupció. Így vált Magyarországon a korrupció a társadalmat összetartó kohéziós erővé. Aki ebben nem vett részt, aki ebből kimaradt, az menthetetlenül lemaradt, lecsúszott a társadalmi struktúra aljára.

Ezért olyan nehéz büntetőjogi eszközökkel harcolni a korrupció ellen, mert az az emberek tudatában, habitusában nem úgy rögzült, mint elkerülendő bűncselekmény, hanem úgy, mint az előre jutás, a fennmaradás elengedhetetlen eszköze, a többséghez tartozás, a társadalom működésébe történő bekapcsolódás „természetes” módja.

A hátrányos társadalmi helyzet ebben az értelmezési keretben nem más, mint a korrupcióból kimaradás, a korrupció lehetőségétől megfosztottság.

A feudális és újfeudális rendszerek hosszú utóéletének egyik oka éppen az, hogy a bennük szocializálódott egyének habitusukban, mentalitásukban hordozzák az érdekérvényesítésnek, a boldogulásnak ezt a modelljét.

A rendszerváltás óta eltelt hosszú idő ellenére máig tapasztalható, hogyha valakinek bármilyen nehézsége támad, valamit el kell intéznie, meg kell szereznie, akkor nem az jut eszébe, hogy majd megküzd a kihívással, megoldja saját erejéből, de még nem is az, hogy keres hasonló problémákkal küzdő társakat és együtt leküzdik a nehézséget. Az első reflexszerű gondolat sokakban máig az, hogy vajon ki tud segíteni a soronkívüli elintézésben, a kivételes bánásmód biztosításában.

Ez a szemlélet nemcsak korrump, hiszen jogosulatlan előny szerzésére irányul, hanem végtelenül megnehezíti a társadalom egészséges szöveteinek, azaz a közösségeknek az újraképződését, a bizalomnak a kialakulását, a társadalmi demokrácia kiteljesedését, az egyének polgárrá válását.

További torz következménye ezen rendszerből fakadó mentalitás továbbélésének az, hogy sokan úgy próbálnak segíteni a rászorulókon, hogy patronáló, kijáró embereket keresnek számukra és azt segítenek elérni, hogy ők is bevonódjanak a protekcióval boldogulás, vagy ahogy ma divatosan mondják, az „okosban elintézés” társadalmi hálózatába.

Társadalmi és szociális helyzet

Pályázatunk az egyházközösségek településein, környezetében élő emberek társadalmi, szociális problémáinak feltárására, és a problémák megoldásában való részvételre irányul.

De mit is értünk az emberek társadalmi, szociális helyzetén?

A társadalom a társas kapcsolatok összessége.

A társadalmi helyzet, azaz a társadalmi státusz: a társadalom egyenlőtlenségi rendszerében elfoglalt hely.

A társadalmi egyenlőtlenségek mibenlétére és hátterére vonatkozó, egymástól eltérő struktúraelméletek különböző meghatározóit, dimenzióit feltételezik a társadalmi státusznak.

A hosszú ideig uralkodó marxista felfogás szerint az osztályhelyzet jelöli ki a státuszt, vagyis a termelőeszközök tulajdonlása, a javak termelésében való részvétel, és a haszonból való részesülés alapján különülnek különböző társadalmi csoportokba, osztályokba az egyének.

Ahogy láttuk, Bourdieu elmélete alapján a materiális javakkal, a kultúrával és a társadalmi kapcsolatokkal való rendelkezés jelöli ki az egyén státuszát.

A szocialitás, a szociális alrendszer Parsons értelmezése rendszerint az emberek közötti összetartozás, azaz a kohézió, az integráció biztosítására szolgál.

Magyarországon a „szociális helyzetet” fogalmát sokszor az anyagi helyzetre korlátozzák, szociális problémának a rossz anyagi körülményeket tekintik. Szociális ügyeknek a magukról gondoskodni nem tudó idősök, veszélyeztetett gyermekek, betegek, fogyatékosok, hajléktalanok, munkanélküliek és a cigányok ügyeit tekintik.

A szó valódi jelentése egészen más. Erről pontosabb ismeretekhez jutunk, ha áttekintjük T.Parsons funkcionális alrendszerét.

Parsons szerint négy alapvető emberi, társadalmi funkció van, melyekről feltétlenül gondoskodni kell minden társadalomban. Ezek biztosítására egymástól elkülönült, önálló alrendszerek hivatottak. Minden alrendszernek van egy médiuma, mely közvetít az alrendszer és környezete között.

Funkciók, alrendszerek és médiumaik

1, Az anyagi természetű emberi szükségletek kielégítése. Ennek a funkciónak a teljesítésére a gazdasági alrendszer szerveződött. A gazdaság állítja elő a táplálkozáshoz, öltözködéshez, lakáshoz és a további anyagi szükségletek kielégítéséhez nélkülözhetetlen termékeket, szolgáltatásokat, anyagi javakat. A gazdaság működésének középpontjában médiumként a pénz áll.

2, Az ember céltételező voltából fakadó céljainak az elérése. Ennek biztosítására a politikai alrendszer hivatott. A politika működését meghatározó médium a hatalom.

3, A mintafenntartás, vagyis az egyszer már felfedezett ismeretek rögzítése, továbbadása. Ezt a funkciót a kultúra látja el. Médiumai az értékek és a normák.

4, Az emberek összetartozásának biztosítása, annak elérése, hogy ne legyenek magányosak. Alrendszere a szociális alrendszer. Médiuma a befolyás. Megvalósulásának terei a közösségek.

Sokat beszélhetnénk mind a négy funkció és mind a négy alrendszer megváltozásáról, a 20. és a 21. századi sajátosságairól, ha tetszik torzulásairól.

Az emberek közötti összetartozásnál, a szociális alrendszerénél és az emberek egymásra gyakorolt befolyásánál maradva megállapíthatjuk, hogy mindez a „modernnek” mondott társadalmakban teljesen háttérbe szorult, felszámolódott. Olykor úgy tűnik, hogy hiányuk szomorú jeleiből rekonstruálható ez a nagyon is nélkülözhetetlen funkció, alrendszere és médiuma.

A 20. században kialakultak „a magányos tömeg” társadalmi. Általános jelenséggé vált az elmagányosodás, ami nem azonosítható a szabad individuumok kialakulásával, hiszen valójában annak karikatúrája. Valóban szabad individuummá csak közösségben lehet válni. A magányosan élő emberek tömegei nem a személyiségüket kiteljesítő szabad egyéniségek, hanem szorongó, kiszolgáltatott, gyakran devianciákba menekülő boldogtalan lények.

A hagyományos közösségek felbomlását nem követték az új közösségek kialakulásai. A közösség nélkül sodródó emberek nem kapnak biztos kapaszkodókat, eligazító mintákat saját életük megválasztásához és megéléséhez. A magányos emberek idejük túlnyomó részét mások társaságában töltik, vagy valóságosan, vagy legalább virtuálisan. Ám együttlétük nem hoz létre valódi összetartozást, nincsenek igazán befolyással egymásra.

H. Arendt megközelítése alapján elmondhatjuk, hogy a magányos ember nem az, aki sokat van fizikailag egyedül. A másokkal való fizikai együttlét nem óv meg feltétlenül a magánytól. És aki sokat van egyedül, az nem biztos, hogy magányos.

Magányos ember az, aki úgy érzi, hogy nincs szükség rá, senkinek nem fontos, nincs saját helye a világban. Bármikor, bárki által helyettesíthető, pótolható. A magányos ember mindig, mindenben a legrosszabbra számít. Semmiben és senkiben nem bíz, még önmagában sem.

A magányos tömeg tökéletes célpont a fogyasztói társadalom profitorientált urai számára, miként a totalitárius rendszerek hatalmasainak is. A szüntelenül a tömegbe olvadó magányos lényt könnyen rá lehet venni bárminek a megvásárlására, bármilyen politikai irányzat követésére. Ő a reklámok, a manipuláló média legjobb fogyasztója, a hatalmi parancsok legengedelmesebb követője. Léte lényegéből fakad, hogy alig várja, hogy valaki végre eligazítsa, megmondja, hogy hogyan éljen, mikor mit tegyen. Egész élete az attól való szorongásban telik, hogy kilóg a sorból, nem eléggé igazodik, kiderül, hogy sehová sem tartozik. Magányossága lelepleződésétől retteg, mert azt hiszi, hogy rajta kívül mindenki tartozik valahová, rajta kívül senki nem magányos. Az elidegenedés eredményeként könnyen el lehet jutni oda, hogy az egész társadalom magányosan didergő lények által alkotott, könnyen irányítható, manipulálható tömeggé legyen.

Ebben az elidegenedett világban rendkívül felértékelődnek az emberek közötti olyan kapcsolatok, melyek a bizalmon alapulnak, és az együttműködésre irányulnak.

Fuluyama szerint a társadalmak, és azokon belül a régiók, a csoportok és az egyének fejlettsége alapvetően azon múlik, hogy milyen szintű a bizalom közöttük. A gazdasági teljesítménynek is ez vált a legfőbb meghatározójává.

Hasonló álláspontot képviselnek a hálózatelméletek képviselői, akik a hálózatok lényegének nem az informatikai technikát és technológiát, nem az internetet tekintik, hanem éppen a horizontális, azaz egyenrangú felek közötti, bizalmon alapuló, kölcsönösen előnyös kapcsolatrendszer kialakulásának általános lehetőségét.

Megállapíthatjuk, hogy a mai társadalomelméletek jelentős része az emberi kapcsolatokat, a közösségi összetartozást tekinti a társadalom működése, az emberi életminőség legfőbb meghatározójának.

A személyi kapcsolatok egyenlőtlenséget meghatározó szerepéről szóló Hankiss féle elmélet arra hívja fel a figyelmet, hogy bár eddig a vertikális kapcsolatok szerepe volt a döntő, most egyre inkább a horizontális kapcsolatok kerülnek előtérbe. Bourdieu elméletén belül a társadalmi tőkének felelnek meg az emberi kapcsolatok, az ezeken alapuló bizalom, illetve az információs társadalomban radikálisan tért nyerő hálózati kapcsolatok.

Kutatásunk során célszerű tehát a társadalmi, szociális helyzetet az emberi kapcsolatokra koncentrálni vizsgálva. Az egyházközségek stratégiáját, beavatkozási logikáját, intézkedéseit, tervezett jó gyakorlatát pedig annak figyelembe vételével érdemes kidolgozni, hogy a hátrányos helyzetek alapvetően az emberi kapcsolatok hiányából, illetve nem megfelelő voltából fakadnak, és ezért a megoldás lehetséges legjobb módja a közösségi kapcsolatok erősítése.

III. Operacionalizálás

Az operacionalizálás folyamata során a vizsgált társadalmi jelenségeket, mint minőségi kategóriákat, mennyiségi kategóriákra bontjuk le.

Első lépés a definiálás, vagyis a használt fontosabb fogalmak jelentésének meghatározása.

Második lépés a kutatás során vizsgált jelenségek dimenzióinak, azaz meghatározó összetevőinek a feltárása.

Harmadik lépés a dimenziók indikátorainak meghatározása, melyek alkalmasak a lényegi sajátosságok beazonosítására, jelzésére.

Negyedik lépés az egyes dimenziókon belül, az egyes indikátorokhoz a konkrét kérdések megfogalmazása.

Ezt követően kerülhet sor annak eldöntésére, hogy milyen módszerekkel keressük a válaszokat a feltett kérdésekre, vagyis az adatgyűjtés különböző lehetséges módszerei közül melyiket választjuk.

Kutatásunk során annak a társadalmi jelenségnek a vizsgálatára vállalkozunk, hogy napjainkban miként vehetnek részt az egyházközségek a településükön élő emberek társadalmi és szociális problémáinak a feltárásában, valamint azok megoldásában.

Ehhez feltétlenül fel kell tárnunk, hogy a hátrányos helyzetben lévők milyen segítségre szorulnak, továbbá, hogy az adott egyházközség vezetői és tagjai milyen segítség nyújtására képesek és készek.

Első lépésben definiálnunk kell a legfontosabb fogalmat, esetünkben a segítség fogalmát. Ezt követően kerülhet sor azoknak a konkrét hátrányoknak a definiálására, melyek feltárására és segítésére irányul a projekt.

Definiálás

- A „segítés” fogalma

Az embertársainkon történő segítség általános erkölcsi parancs. A hívő keresztények számára vallási meggyőződésük is ezt diktálja, ezt követeli meg.

M. Heidegger, német filozófus szerint a segítségnek két eltérő módja lehetséges. Mára ezek közül az egyik vált dominánssá, szinte kizárólagossá.

A ma uralkodó felfogás szerint a segítség a terhek megosztását jelenti. Az általános vélekedés szerint úgy segíthetünk a terheket cipelő embertársainknak, ha átvállaljuk terheik egy részét. Könnyen értelmezhető ez, ha egy nehéz csomagokat cipelő idős emberre gondolunk, hiszen a „segítés” legelemibbnek tűnő módja, ha elveszük tőle csomagjait, vagy legalább azok egy részét, és mi visszük tovább.

A terheket átvitt értelemben gondolva, azt is könnyű belátni, hogyha egy nehéz sorsú embertársunkon akarunk segíteni, akkor már az is segítség, ha meghallgatjuk, ha elmondhatja nekünk a baját, megoszthatja velünk a gondjait.

Ám a segítségnek más módjai is lehetségesek, nemcsak a terhek átvállalása.

Másik lehetséges értelmezése a segítségnek az, hogy a terheket cipelő embernek megmutatjuk, hogy másként is viheti terheit, és akkor nem lesznek annyira nyomasztóak. Például a két kezükben szatyrokat cipelő idős embereknek megmutatjuk, hogy hátizsákban, vagy éppen guruló táskában könnyebben vihetőek terheik. Vagy ha a nagy lakásban egyedül maradt, a fűtési számláját kifizetni nem tudó embernek, ahelyett, hogy kifizetnénk helyette a számlát, vagy a fűtés szolgáltatójaként elengednénk neki azt, segítség az is, ha a kisebb lakásba költözés lehetőségére, vagy a fűtés néhány helyiségre korlátozására hívjuk fel a figyelmét, esetleg ennek megvalósításában segítjük őt.

További segítősi mód, ha rávilágítunk, hogy a cipelt terhek egésze vagy egy része letehető, nincs rájuk szükség, nem muszáj vinni őket. Nem kell egy hétvégére annyi mindent vásárolni, hiszen mindig sok a maradék, esetleg a szemébe kerülő élelem. Hogy valójában nem a fűtés költsége a teher, hanem, hogy még mindig anyagi támogatást ad felnőtt gyermekeinek az idős ember, amire ők nincsenek is ráutalva.

Segítés lehet az is, sőt esetleg ez az igazi segítség, ha rádöbbenjük terheire panaszkodó embertársunkat, hogy valódi gondjainak okai nem az általa vélt terhek, hanem valami egészen más.

Nos, a segítségnek ez az utóbbi módja mai világunkban szinte teljesen elfelejtődött, kiiktatózott. Emberi kapcsolataink elsekélyesedésének, kiüresedésének egyik súlyos tünete, hogy kiiktatjuk az egymásnak

történő valódi segítségnyújtásnak még a lehetőségét is azáltal, hogy rosszul értelmezett tapintatból, az emberi autonómia túlhangsúlyozásával lehetetlenítjük a beleszólást, a ráhatást még a hozzánk közel álló emberek esetén is. Magánautonómiánkat féltjük a mások általi beavatkozástól, és ettől való félelmünkben lemondunk az egymásra történő befolyásgyakorlásáról, annak megkísérléséről is. Pedig, ha nem vagyunk egymásra hatással, ha nem befolyásoljuk egymást, akkor nincs közöttünk valódi összetartozás, nincs kohézió. Még a legintenzívebbnek tételezett, szereteten alapuló kapcsolatokban is a beletörődés, a bárminek a feltétlen elfogadása, a mindennek a tolerálása lett a követelmény, vagy legalábbis sokakkal ezt hitték el.

Elmagányosodott, atomizálódott társadalmainkban sokak számára az egymás békén hagyása a legfőbb elvárás. A követendő mintaként beállított „jó kapcsolat” az, amiben nem akarják egymást megváltoztatni, amiben mindenki azt csinálja, amit akar, ahol az együttélés leszűkül a fizikai egymás mellett levésre, a közös fogyasztásra. Ebben a már-már uralkodóvá vált szemléletmódban összetévesztődik, leszűkül a szeretet, a törődés, a másik segítése a gondozásra és a gondoskodásra.

Az emberi, társadalmi, szociális gondok legfőbb forrása éppen az, hogy elmulasztjuk megélni a saját autentikus életünket, mely szorosan összefügg azzal, hogy nem biztatjuk, nem inspiráljuk egymást erre, nem segítjük egymást ebben.

Ha nem alakul ki az emberekben az a meggyőződés, hogy életük hivatott, felhatalmazott élet, akkor elfogadják, elszenvedik a biológiai vegetálásra lefokozott létet. Ha önmagukat nem tételezik megismételhetetlen, pótolhatatlan egyszeri világgként, akkor nem tudnak másokra sem úgy tekinteni, mint megismételhetetlen, pótolhatatlan csodákra. Ha nekik nem segített soha senki a legjobb önmaguk megtalálásában és megvalósításában, akkor fel sem merül bennük, hogy azzal segíthetnének másoknak, ha keresnék bennük a csak rájuk jellemző legjobb önmagukat, és biztatnák őket ennek megvalósítására.

Mindezek helyett mai kapcsolatainkat olyan elvárásokhoz, képzeletbeli mintákhoz próbáljuk igazítani, melyek a valóságban nem léteznek és egyedül arra alkalmasak, hogy megfosszanak bennünket az igazi élet megélésétől, az igazi emberi kapcsolatok vállalásától.

Ha segíteni akarunk másokon, akkor tudnunk kell, hogy mi az, amiben hiányt szenvednek, mi a valódi gondjuk, mire van igazán szükségük.

Manipulált, magányos szürke tömeggé gyúrt társadalmakban az egyéni szocializáció úgy zajlik, hogy bizonyos alapvető emberi szükségleteket megpróbálnak kiiktatni, elfeledtetni az emberekkel. A leszűkített, egydimenziós létre felkészítő szocializáció során a biológiai jellegű, anyagi javakkal kielégíthető szükségletek kerülnek előtérbe. A fogyasztói társadalmak működtetésének kulcskérdése, hogy sikerül-e elhitetni, hogy az emberi boldogság az anyagi javak bősége, habzsolása, a korlátlan fogyasztás által érhető el.

Ha ezt sikerül életeszménnyé tenni, netán egyetlen lehetséges modellként elfogadtatni, akkor akadálytalanul folyhat az álszükségletek gerjesztése, és a kielégítésükre szolgáló termékek,

szolgáltatások jelentős profittal történő értékesítése. Ám ahhoz, hogy a fogyasztói létre korlátozzák, „konzumidiótákká” tegyék a tömegeket, előbb ki kell szerelni belőlük a valódi emberi életnek még a vágyát is, meg kell akadályozni azoknak a szükségleteknek a kialakulását, amelyek valóban emberhez méltó, autentikus életvitelre ösztönöznék őket.

Adam Smith klasszikus közgazdaságtanának kiindulópontja az, hogy az embereknek két alapvető szükségletük van.

Az egyik alapvető szükségletünk a létfenntartásukhoz nélkülözhetetlen anyagi javak biztosítása, a másik pedig az emberek általi elfogadás, elismerés iránti igény. Ám nem „bárki” általi elfogadásra, megbecsülésre vágyunk, hanem a számunkra fontos, Jelentős Másik elismerésére. Erre épp úgy szükségünk van, mint a mindennapi betevő falatra.

Ahogy a táplálkozás és a többi alapvető anyagi szükséglet kielégítése nélkülözhetetlen a biológiai életben maradáshoz, úgy a számunkra fontos emberek részéről érkező elismerés is nélkülözhetetlen az emberhez méltó élethez, emberi önazonosságunkhoz, pozitív identitásunkhoz. Ezt csak másoktól, közösségeinktől kaphatjuk meg.

József Attila vonatkozó szavait idézve: „Hiába fűrösztöd önmagadban, csak másban moshatod meg arcodat”.

Milan Kundera a *Lét elviselhetetlen könnyűsége* című regényében erről azt írja, hogy mindegyikünknek szükségünk van olyan szempárokra, melyekben pozitívan látjuk visszatükröződni önmagunkat.

Az igazi önmagunkká válásra, a lehető legjobb önmagunk megteremtésére az inspirálhat a legsikeresebben, ha a bennünket szerető, és általunk szeretett lény szemében olyannak látjuk magunkat, amilyenekké válni szeretnénk. A szeretet, a szerelem szorosan összefügg ezen szükségletünk kölcsönös kielégítésével.

Ahhoz, hogy kielégüljön ez a szükségletünk, először is arra van szükség, hogy legyenek számunkra fontos, jelentőséggel bíró emberek, akik befolyásolnak, hatással vannak ránk. Vagyis a közösségek léte ebből a szempontból is elengedhetetlen.

A tömegtársadalmak, ahogy azt tudjuk, tapasztaljuk, felszámolták a hagyományos közösségeket és nem kedveznek az újabb közösségek kialakulásának, sőt kifejezetten akadályozzák azokat.

Mint már részleteztük: a totális politikai uralom, valamint a totális gazdasági uralom megvalósításához, az engedelmes alattvalóvá, avagy fogyasztóvá tételhez, előbb meg kell fosztani az embereket a számukra fontos emberi kapcsolatokról, magányos tömeggé kell gyúrni őket.

Az emberekben élő elemi vágy a valahová tartozásra, a mások általi elismerésre, olyan erős, hogy még annak pótlékáért is megtesznek bármit. Igazodnak a politikai hatalom, vagy éppen a divat, a média által támasztott elvárásokhoz. Csak nehogy kilógnak a sorból, csak nehogy kiderüljön, hogy nem tartoznak sehová.

A pozitív identitás hiánya, az önbecsülés nélkülség tovább rombolja emberi kapcsolatainkat. Egy ilyen világban, ahol a szeretetlenség válik természetessé, a magányosság a „divatos” létforma, ahol a frusztráltság, a depresszió az élet „természetes” velejárójaként értelmeződik, ott az lesz a gyanús, már-már deviáns, akinek pozitív az önazonosságtudata, aki elégedett az életével, aki pozitívan viszonyul a világhoz, aki derűs. Az emberi energiákat, erőfeszítéseket nem az önépítésre, a bizalom építésére, az emberi kapcsolatok erősítésére fordítják, hanem gyakran az irigység, mások sikereinek akadályozása köti le ezeket.

Ebben a világban rendkívül felértékelődik az egyházközségek segítő szerepe, hiszen történelmi tradícióik, vallási meggyőződésük, értékelkötelezettségük alapján a hozzájuk tartozók még képesek lehetnek felismerni a környezetükben élő emberek valódi gondjait és képesek lehetnek az anyagi gondoskodáson és testi gondozáson túlmutató segítségre, vagyis az emberi kapcsolatok építésére, az egyének legjobb képességei kibontakoztatásának inspirálására, és az ezek elismerésén alapuló egyéni és közösségi identitás erősítésére.

Idős kor

Történelmi korszakonként és kultúránként változó, hogy hány éves koruktól tekintik „idősnek” az embereket.

Több dolog befolyásolja ezt. Legerőteljesebben a várható élethossz, vagyis, hogy az emberek átlagosan meddig élnek. Minél hosszabb az emberi élet, annál később minősítik „idősnek” az embereket.

Mivel az elmúlt évtizedekben jelentősen megnőtt az emberek születéskor várható élethossza, s ráadásul Európa társadalmi előregedőben vannak, s ezért egyre magasabb az átlagos életkor, ennek következtében pedig kitolódott az idős kor kezdete. Szerencsére manapság az ötvenes éveikben járó emberek egyáltalán nem úgy élnek, nem olyanok, hogy „idősnek” kellene őket tekinteni, sőt a hatvanas éveikben járók jelentős része sem mutatja az öregség jeleit. Az életmód változása, az egészségmegőrzés jó értelmű divattá válása, valamint a javuló egészségügyi ellátás hatására az „idős kor” a legtöbbször a 70-es, 80-as éveikben kezdődik.

Változó az is, hogy miként vélekedik az adott társadalom, és annak tagjai az idős kor sajátosságairól. Nagy különbség, hogy maguk az idősek valamint a környezetükben élők a leépülést, a gyakori betegséget, a mások segítségére szorulást tekintik az idős kor szükségszerű velejárójának, jellemzőjének, vagy éppen a korábban megszerzett tapasztalatok, ismeretek beérését, a bölcsességet, a megfontolásra érdemes vélemények nyilvánításának képességét.

Voltak korok, melyekben a nagy közösség életét meghatározó döntéseket a Vének Tanács hozta. Ők örvendtek a legnagyobb megbecsülésnek, nekik volt a legnagyobb tekintélyük. Vagy a kisebb közösségekben, a kiterjedt családban is a legidősebb férfi, avagy nő irányította a család gazdasági tevékenységét, életét, ők hozták meg a döntéseket az igazán fontos ügyekben.

A magyar társadalomnak az idősökhöz való viszonyulását erőteljesen befolyásolja az, hogy a legutóbbi száz évben radikális gazdasági, társadalmi változások következtek be.

Megváltozott, hogy hány éves kortól tekintik idősnek az embereket, és az is, hogy miként élnek az idősök, valamint, hogy miként viszonyulnak hozzájuk a környezetükben élők.

A száz éve még domináló paraszti kultúrában az idősök jelentős szerepet töltöttek be az akkor még rendszerint együtt élő többgenerációs, kiterjedt nagycsaládban. Szerepüket meghatározta az a tény, hogy ők rendelkeztek a vagyonnal, a földdel, mely az egész család megélhetését biztosította. Mintegy munkahelyi „főnökei” voltak a többi családtagnak. Ez nemcsak tulajdonosi pozíciójukból fakadt, hanem abból a kétségtelen tényből, hogy ők rendelkeztek a legtöbb szakmai tapasztalattal, tudással, mely garantálta a hatékony gazdálkodást. Az általános vallásosság, a valláserkölcsek a mindennapi életet átható jellege mintegy természetessé tették az idősök, a dédszülők, nagyszülők, szülők tiszteletét, szeretetét, és ez erkölcsileg valamint emocionálisan tovább erősítette az idősöknek a családban betöltött pozitív szerepét.

Ezek az általánosan jellemző megállapítások nem zárják ki azoknak az etnológiailag feltárt és bizonyított kulturális jelenségeknek a tényét, melyek bizonyos földrajzi területen élők körében megjelentek, és amelyek arra vonatkoznak, hogy a családjukban immár hasznosan tevékenykedni nem tudó idősök erkölcsi kötelessége volt a meghalás, az öngyilkosságnak egy közösségileg szabályozott és erkölcsi parancsként előírt formája.

A 20. század második felében drámai változások zajlottak le a magyar családokban, melyek az idősök helyzetére is súlyosan kihatnak. E változások szorosan összefüggtek a gazdasági, politikai, ösztársadalmi változásokkal.

A gyors iparosítás, a mezőgazdaság átszervezése tömegessé tette a mezőgazdaságból az iparba, a falvakból a városokba áramlást, azaz felgyorsult a társadalmi mobilizáció és migráció. Ez szükségszerűen együtt járt a hagyományos nagycsalád felbomlásával. A család funkciói közül megszűnt, vagy legalábbis háttérbe szorult a gazdasági funkció, hiszen az esetek többségében megszűntek termelési egységként működni a családok.

Az államosítás, a termelészövetkezettesítés következtében az idősök korábbi tulajdonosi szerepe megszűnt, miként a családi gazdaságban végzett munkafolyamatok irányítására vonatkozó ismeretek, tapasztalatok feleslegessé váltak.

Ráadásul általánossá vált, hogy a családokból a fiatalok elköltöztek. Ekkortól vált jelentős társadalmi és egyéni problémává az idős emberekről való gondoskodás, a segítség. A korábban családi szinten megoldódó idősgondozás hirtelen állami feladattá vált, mely számos vonatkozásban nem tud megfelelni a sokrétű igényeknek.

Ez a helyzet teszi sürgetővé a települések, a közösségek, és egyáltalán nem utolsósorban az egyházközösségek segítő szerepvállalását.

Veszélyeztetett kiskorúak

A vonatkozó jogszabály meghatározása szerint a „Veszélyeztetettség: olyan – a gyermek vagy más személy által tanúsított – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi, erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza.”

Tudjuk, hogy egy társadalom, egy ország, egy nemzet jövője alapvetően azon múlik, hogy megfelelő-e a reprodukálódása. Ez a megszülető gyermekek elegendő száma mellett azt is feltételezi, hogy a megszületett gyermekek egészségesen fejlődhetnek, biztosítottak testi, értelmi, erkölcsi, érzelmi fejlődésük feltételei. A korai gyermekévek, az akkor ért hatások meghatározzák a későbbi életszakaszokat, az egész élet minőségét. Az esetek túlnyomó többségében a gyermekek szocializációja a családban zajlik, ott kezdődik és más szocializációs tényezők bekapcsolódása után is megőrzi jelentőségét. S ahogyan a pozitív hatások, a felnőttkori boldogulást biztosító viselkedési minták, normák, értékek átadója a család, sajnos a legfőbb veszélyforrássá is a családtagok, a szülők válhatnak. Hiszen cselekedeteikkel és mulasztásaikkal veszélybe sodorhatják a nekik teljes mértékben kiszolgáltatott gyermekeiket.

Ahogy telik az idő, a növekvő gyermekek szocializációjába bekapcsolódnak az erre hivatott intézmények: a bölcsődék, az óvodák, az iskolák és más szerveződési formák. Az itt dolgozó emberek, a pedagógusok felelőssége is kitüntetett. Hiszen ők is, miként a szülők, alapvetően arra hivatottak, hogy a gyermekek fejlődését segítsék elő, ám helyzetükből fakadóan, azzal visszaélve éppen a fejlődés veszélyeztetőivé is válhatnak.

Természetesen a leggondosabb szülői, pedagógusi tevékenység sem képes elhárítani minden olyan külső veszélyt, mely a kiskorúakra leselkedik.

Adódhatnak olyan esetek, amikor nagykorú személyek igyekeznek negatív hatást gyakorolni, mellyel szintén veszélyeztetik fejlődésüket. Ez a hatás megnyilvánulhat bűncselekmények, szabálysértések elkövetésére való rábírásban, vagy olyan erkölcsileg elítélhető, züllött életvitelre rábírásban, mely szintén az egészséges fejlődést akadályozza.

Kiskorú veszélyeztetésének büntetőjogi szabályozása

A gyermekek, kiskorúak biztonságos fejlődése, védelme mindannyiunk érdeke. Éppen ezért bünteti a törvény, ha valaki kiskorúakat veszélyeztet magatartásával. De mit is jelent pontosan a veszélyeztetés? Milyen cselekmények tartozhatnak a bűncselekmény kategóriájába? A tájékozottság ebben az esetben elengedhetetlen, hiszen gyermekek életéről, jövőjéről van szó. Érdemes tisztában lennünk azzal is, kinek és hogyan tudjuk jelezni, ha kiskorú veszélyeztetésének vagyunk tanúi.

Mit jelent a kiskorú veszélyeztetése?

A hatályos Büntető törvény 208. §-a büntetendő cselekményeket két csoportra osztja. Elsősorban azzal szemben jár el, aki „a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődését veszélyezteti”. Ezt úgy teheti meg, hogy a kiskorú nevelésével, felügyeletével, illetve gondozásával kapcsolatos

kötelességét súlyosan megszegi. Veszélyeztetésnek minősül és külön bekezdésbe szedi a törvény, ha valaki „bűncselekmény vagy szabálysértés elkövetésére, illetve züllött életmód folytatására rábír vagy rábírn törekszik; bűncselekmény elkövetéséhez felajánl.”

Ki számít kiskorúnak?

A kiskorúság fogalmának meghatározásához a Polgári Törvénykönyv siet segítségünkre. Eszerint „kiskorú az, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be. A kiskorú a házasságkötéssel nagykorúvá válik.” A bűncselekmény szempontjából figyelembe vehető alsó életkori határ a születés időpontja. Mivel a testi fejlődésre káros magatartás már ekkortól megvalósítható. A bírói gyakorlat szerint az értelmi fejlődés veszélyeztetéséhez nem szükséges bizonyos életkort betöltenie a gyermeknek.

Például ha valaki rendszeresen pálinkával átitatott kenyeret ad a csecsemőjének, hogy elbódítsa és ne sírjon, az megvalósítja a bűncselekmény tényállását. Ugyanis ezzel a magatartással veszélyezteti a gyermek értelmi fejlődését.

Ki követheti el a bűncselekményt?

Tettes az lehet, aki a törvény konkrét meghatározása szerint a kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles. Ebbe a kategóriába tartozik a szülői felügyeletet gyakorló szülő, illetve gyám élettársa vagy az ettől a jogától megfosztott szülő is. Akár alkalmi jelleggel van rábízva a kiskorú, akár közös háztartásban lakik vele. Ha a szülők együttesen követik el a veszélyeztető magatartást, mindketten felelősek.

A 208.§ (2) bekezdésben részletezett cselekmény elkövetője viszont csak az lehet, akit semmilyen kötelezettség nem terhel a gyermek nevelésével, felügyeletével, gondozásával kapcsolatban, és a tizennyolcadik életévét betöltötte. Ez a rendelkezés csak akkor érvényes, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg. Tehát öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő cselekménynél nem súlyosabb. Például az a nagykorú személy kiskorú veszélyeztetéséért felel, aki öt évnél nem súlyosabban büntetendő cselekmény (vagyon elleni vétség) elkövetésére igyekszik rábírn a kiskorút.

Mi számít súlyos kötelezettségszegésnek?

A törvény kifejezetten a súlyos kötelezettségszegést bünteti a kiskorúak nevelésével, gondozásával, felügyeletével kapcsolatban. De melyek azok a magatartások, amelyek súlyosnak minősülnek? Ennek eldöntése minden esetben bírói mérlegelésen múlik. Hiszen a kiskorúak különböző életkora, az eltérő személyiségük és az igényeik miatt nem lehet általánosságban dönteni. Az alapvető társadalmi elvárások és a gyakorlat szerint súlyosnak minősül, ha valaki a gyermekét nem táplálja, ruházatáról nem gondoskodik megfelelően, vagy a tisztálkodását nem teszi lehetővé. Az is ide tartozik, ha a gyermeket súlyosan bántalmazzák, esetleg betegség esetén nem viszik orvoshoz, a megfelelő gyógyszeres ellátást nem biztosítják számára, vagy ha a kiskorú szexuális visszaélés áldozata lesz.

A bűncselekmény tehát megvalósítható nem csak tevéssel (fizikális, érzelmi bántalmazás), hanem mulasztással is (szükségletek elhanyagolása, gyermek magára hagyása). Kiskorú veszélyeztetése kizárólag szándékossággal követhető el.

A Kúria döntése szerint kiskorú veszélyeztetéséért felel az az elkövető, aki élettársát folyamatosan és többször súlyosan bántalmazta és szidalmazta kiskorú gyermekük szeme láttára. A tettes nem csak a kapcsolati erőszak büntetettét valósította meg, hanem bizonyítottan a gyermek érzelmi és erkölcsi fejlődésére is káros hatással volt.

Büntetendő testi fenyegetés, avagy az olykor szükséges „makarencói pofon”?

Sokáig a gyermeknevelés jogos és alapvető eszközének tartották a testi fenyegetést. Az Európa Tanács ajánlása alapján azonban 2004-ben módosították a gyermekvédelmi törvényt. Így most már jogszabály tiltja a gyermekek bármilyen testi fenyegetését, vagy velük szemben megalázó bánásmód alkalmazását. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága felsorolja mindazokat a magatartásokat, amelyek testi fenyegetésnek minősülnek. Tehát a szülő, vagy a gyermek felügyeletére köteles személy semmilyen erőszakos cselekedetet nem alkalmazhat a nevelés eszközeként. Sok eset azonban felderítetlenül marad, mivel a gyermekek kiszolgáltatott helyzetüknél fogva nem tudnak megfelelő segítséget kérni. Ezért kell különösen figyelmesen eljárni a veszélyeztetettség gyanúja esetén is.

Ahogy a fentiekből is kitűnik, a gyermekjogokra való tekintettel tilos a nevelési célzatú erőszakos cselekmények megvalósítása. Ez egyaránt vonatkozik a szülőkre és a nevelési, oktatási intézmények dolgozóira. Mindazok, akik a gyermek gondozására, felügyeletére, oktatására, nevelésére hivatottak kötelesek feladataikat úgy ellátni, hogy elősegítsék a gyermek testi, értelmi, érzelmi, erkölcsi fejlődését. Ha ezzel ellentétben a rábízott gyerekekkel szemben megalázó bánásmódot, fizikai bántalmazást alkalmaznak, akkor elkövetik a kiskorú veszélyeztetésének bűncselekményét.

Mit jelent a züllött életmód?

A törvény vonatkozó rendelkezésének második fordulata, mely egy másik elkövetői körre vonatkozóan határozza meg az elkövetői magatartást, kiemeli, hogy bűncselekményt követ el, aki a kiskorút züllött életmód folytatására rábírja, vagy arra törekszik. A bűncselekményre és szabálysértésre történő rábírás nem igényel magyarázatot. De mit tekint a törvény züllött életmódnak? Ez a magatartás még nem meríti ki a bűncselekmény fogalmát, azonban erkölcsileg mindenképp kifogásolható. Fontos eleme továbbá, hogy nem elég egyszer, eseti jelleggel elkövetni. Ide tartozik a drogfogyasztásra, az iskolából való rendszeres lógásra, nagymértékű alkoholfogyasztásra, prostituálttá válásra rábírás, vagy rábírásra törekvés.

Kiskorú felajánlása bűncselekmény elkövetéséhez

Az elkövetési módok közül talán ez az elem a legnehezebben értelmezhető. Mit is jelent pontosan a büntethetőség szempontjából a kiskorú felajánlása? A 182. számú ILO- Egyezmény kifejti, hogy tilos a gyermekek felhasználása, megvásárlása vagy felajánlása bűncselekmények céljából. Ha valaki megvásárolja a kiskorút, akkor az már emberkereskedelemnek minősül. Abban az esetben, ha felajánlás történik, az elkövetőnek hozzá kell járulnia ahhoz, hogy a kiskorú bűncselekményt kövessen el.

A tényállás megállapítása

A kiskorú veszélyeztetése történhet a testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődésére tekintettel. A tényállás megállapításához már önmagukban is elegendő ezeknek a tényezőknek a fennállása. Például a szülő, vagy felügyeletre kötelezett személy akkor is felelőségre vonható, ha a gyermek testi fejlődését veszélyezteti, vagy „csak” érzelmi, erkölcsi hátrányt okoz. A bíróság akkor fogja megállapítani a felelőséget, ha a veszélyhelyzet és a súlyos kötelességszegés között okozati viszony áll fenn. Tehát például azért szenvedett egy kisgyermek maradandó egészségkárosodást a mosószer megivásakor, mert a szülő a felügyelettel kapcsolatos kötelességét súlyosan megszegte.

Kapcsolattartás akadályozása

A Kúria határozatot hozott annak értelmezése céljából, hogy a kapcsolattartás szándékos akadályozása kimeríti-e a kiskorú veszélyeztetésének büntetettét. Arra a döntésre jutottak, hogy aki a nála elhelyezett kiskorú és a kapcsolattartásra jogosult között önhibájából megakadályozza a kapcsolattartást, károsítja a gyermek érzelmi fejlődését. Ezzel megvalósítja a bűncselekményt.

Kiskorú veszélyeztetésének büntetési tétele a törvényben meghatározott mindkét elkövetői magatartás esetén: egytől öt évig terjedő szabadságvesztés.

Általános érvényű megállapítás a bűnözésre vonatkozóan, hogy a legfőbb feladat a prevenció, a bűnmegelőzés. Különösen igaz ez a kiskorú veszélyeztetésére vonatkozóan, hiszen bármilyen hatékony a bűnüldözés, akármilyen jól működik az igazságszolgáltatás, ha már megtörtént a bűncselekmény, az a kiskorúban olyan károsodást okozhat, melyet utóbb egyáltalán nem, vagy csak rendkívül nehezen lehet megszüntetni.

Ezért is annyira fontos, hogy az erre hivatott állami, önkormányzati intézmények mellett a társadalom minél szélesebb része kapcsolódjon be a gyermekek, kiskorúak veszélyeztetésének megelőzésébe, illetve az ilyen esetek minél korábbi feltárásába, jelzésébe, továbbá a már áldozattá vált kiskorúak rehabilitálásába.

Erre a körre bizonyosan igaz, hogy csak alapos ismeretek birtokában, a valódi segítségi igények, lehetőségek feltárása után kezdődhet el a nagyon jól megtervezett, megszervezett segítség, hiszen az érintettek igényeinek, helyzetének ismerete nélküli öncélú „jókodás” itt igen könnyen visszajára sülhet el, diszfunkcionális hatást válthat ki.

Kutatási dimenziók

A kutatás során témánkat három dimenzióra bontva közelítjük meg.

- I. Első dimenzió: A rászorulóknak igényei
- II. Második dimenzió: Támogatási kapacitások az egyházközségben
- III. Harmadik dimenzió: Új támogatások lehetőségei

Indikátorok dimenzióként:

I. A rászorulóknak igényei

- 1, Anyagi támogatások
- 2, Nem anyagi jellegű egyéni támogatások
- 3, Közösségi kapcsolati támogatások

II. Támogatási kapacitások az egyházközségben

- 1, Anyagi támogatások
- 2, Nem anyagi jellegű egyéni támogatások
- 3, Közösségi kapcsolati támogatások

III. Új támogatások lehetőségei

- 1, Anyagi támogatások
- 2, Nem anyagi jellegű egyéni támogatások
- 3, Közösségi kapcsolati támogatások

A kutatás során kérdőíves adatfelvételt alkalmaztunk.

IV. Kérdőív

Kérdőív

1, Tapasztalatai szerint az idős emberekre mennyire jellemzőek az alábbi állítások? Jelölje x-szel a megfelelőt

Állítások	Jellemző	Előfordul	Nem jellemző
1, Tevékenységükkel segítik a családot			
2, A közösségben lehet számítani rájuk			
3, Szeretnének parancsolgatni			
4, Feledékenyek, nehezebben jegyeznek meg új			

dolgokat			
5, Érzékenyebbek, könnyebben megbántódnak			
6, Szeretnének hasznosak lenni, szeretnének segíteni			
7, Erősebbek, többet kibírnak, mint a fiatalabbak			
8, Bántja őket, hogy mások segítségére szorulnak			
9, Kevesebb emberrel vannak kapcsolatban			
10, Magányosnak érzik magukat			
11, Rosszabb az egészségi állapotuk			
12, Elvárják, hogy mások gondoskodjanak róluk			
13, Nehezen élnek meg a jövedelmükből			
14, Szeretnék érezni, hogy szükség van rájuk			
15, Anyagilag támogatják gyermekeiket, unokáikat			
16, Anyagilag támogatni kell őket			
17, Más, mégpedig:			

2, Tapasztalatai szerint az idős ember mitől érzi rosszul magát? Jelölje x-szel a megfelelőt

Amitől szenvednek	Jellemző	Előfordul	Nem jellemző
1, Sokat van egyedül, nincs kivel beszélgetni			
2, Csak ritkán látogatják a gyerekei, unokái			
3, Nem látogatják a gyerekei, unokái			
4, Nem jut fött ételhez			
5, Nincs, aki rendben tartsa a lakást			
6, Nincs, aki bevásároljon			
7, Félt, hogyha elesik, rosszul lesz, nem veszik észre			
8, Sok mindent megbánt, amit rosszul tett			
9, Bántja, hogy mennyi mindent elmulasztott			
10, Nem elég meleg a lakása			
11, Nem elég komfortos, kényelmes a lakása			
12, Nincs már rá szükség			
13, Szeretne dolgozni, segíteni, de nem tud			
14, Szeretne dolgozni, segíteni, de nem igénylik			
15, Másokkal való összezártságtól			
16, Más, mégpedig:			

3, Településükön milyen ellátásokat vehetnek igénybe az idősek? Családjából igénybe veszik-e? Elégedettek-e vele? Jelölje x-szel a megfelelőt

Ellátások	Igénybe vehető	Igénybe vesszük	Elégedettek vagyunk
1, Idősek napközi otthona, klubja			
2, Kihordják az ebédet			
3, Ingyen ebédet biztosítanak			
4, Házi gondozó bevásárol, takarít, segít			
5, Falugondnok szállítja orvoshoz, hivatalba, stb.			
6, Alkalmanként pénzbeli segély			
7, Alkalmanként ajándécsomag			
8, Alkalmanként vendéglátás, műsor			
9, Ingyen tüzelő			
10, Jelzőrendszerbe bekapcsolás			
11, Rendszeres látogatás			
12, Alkalmanként látogatás			
13, Közös kirándulások			
14, Bentlakásos idősek otthona			
15, Más, mégpedig:			

4. Élnék-e veszélyeztetett gyermekek, fiatalok a településükön? *Húzza alá a megfelelőt* **Igen**
Nem

Ha igen, akkor milyen vonatkozásban veszélyeztetettek? *Jelölje x-szel a megfelelőt*

Veszélyeztetés	Jellemző	Előfordul	Nincs
1, Testi fejlődésben			
2, Értelmi fejlődésben			
3, Erkölcsi fejlődésben			
4, Érzelmi fejlődésben			

5. Milyen segítségre szorulnak a veszélyeztetett gyerekek? *Jelölje x-szel a megfelelőt*

Segítési módok	Jellemző	Előfordul	Nincs ilyen
1, Megfelelő anyagi ellátás biztosítása			
2, Megfelelő gondozás			
3, Nevelés, lelki, erkölcsi támasz nyújtása			
4, Több törődés			
5, Jó minta adása			
6, Lehetőség, hogy megmutassák azt, amiben jók			
7, Biztosítani nekik, amit a jól működő családok adnak			
8, Korrepetálás, tanulmányaik segítése			

9, Érezeteni kellene velük, hogy fontosak			
10, Más, mégpedig			

6, Ha a településén valamelyik egyházi közösség kezdeményezné, megszervezné az idősek és a veszélyeztetett kiskorúak új segítési formáját, akkor bekapcsolódna-e ebbe?

Igen Nem

7, Hogyan tudna segíteni az időseknek, illetve a veszélyeztetett gyerekeknek?

- pénzbeli támogatás
- ruhák, használati tárgyak, tüzelő, stb. adományozása
- munkámmal segítenék
- közös beszélgetésekkel
- közös tevékenységgel
- művészeti, sport, egyéb szabadidős program szervezésével
- más, mégpedig:

8, Végezetül még néhány adat Önre vonatkozóan *Húzza alá a megfelelőt, illetve írja be választát*

9, Neme: Nő Férfi

10, Születési éve:

11, Gyermekeinek száma:

12, Településének neve:

13, Hányan élnek egy háztartásban:

14, Legmagasabb iskolai végzettsége: Nyolc osztálytól kevesebb, Nyolc osztály, Szakmunkás bizonyítvány, Érettségi, Főiskolai diploma, Egyetemi diploma

15, Tagja-e egyházi közösségnek? Igen Nem **Ha igen, akkor melyiknek:**

Köszönjük együttműködését.

Adatok feldolgozása

A kérdésekre adott válaszok SPSS rendszerben kerültek rögzítésre és feldolgozásra.

Az adatok számítógépes elemzése alapján történt meg azok szöveges elemzése.

V. A kérdőíves kutatás eredményeinek szöveges elemzése

Idősek

Kutatásunk során igyekeztünk feltárni, hogy milyen kép él az általunk megkérdezettekben az idős emberekről. Ahhoz, hogy megtudjuk: milyen segítségre van szükségük az időseknek, valamint, hogy

milyen segítség nyújtására képesek és készek a környezetükben élők, ismernünk kell, hogy milyen sajátosságok jellemzik az időseket, továbbá, hogy mitől érzik rosszul magukat.

16 állítást soroltunk fel, melyekről eldönthették a kérdőív kitöltői, hogy melyik jellemző az idősekre, melyik fordul elő, és melyik az, ami nem jellemző.

A felsorolt állítások közül kettőt találtak nagyon magas arányban jellemzőnek.

A kutatási mintánkba bekerültek több, mint háromnegyede, pontosan 77,9%-a szerint jellemző az idős emberekre az, hogy „Szeretnének hasznosak lenni, szeretnének segíteni”.

A megkérdezetteknek csaknem $\frac{3}{4}$ -e (73%-a) jellemzőnek találja, hogy „Szeretnék érezni, hogy szükség van rájuk”.

Ezek a kutatási eredmények egyértelműen igazolják, hogy az embereknek, így az idős embereknek is, alapvető szükségletük a mások általi elfogadás, elismerés. Bizonyára ezért annyira fontos, hogy hasznosnak tudják magukat idős koruk ellenére is, és ezt az elismertséget, a hasznosság tudatát azzal akarják kivívni, hogy segítenek.

Másként megfogalmazva ugyanezt fejezi ki a másik legjellemzőbbnek talált állítás, mely szerint szeretnék érezni, hogy szükség van rájuk.

Úgy tűnik, hogy életkortól függetlenül általános jellemzője az embereknek a mások általi elismerés, annak visszajelzése, hogy szükség van rájuk, hogy hasznosak lehetnek, hogy segíthetnek.

Éppen ez képezheti pályázati célunk megvalósításának egyik alappillérét. Hiszen

az egyházközségek a társadalmi, szociális problémák megoldásában akkor vehetnek részt eredményesen, ha tagjaikban és a környezetükben élőkben megvan a segítőkészség, ha szeretnék kifejezésre juttatni hasznosságukat, ha él bennük az Istennek tetsző, s egyben az embereknek tetsző, elismerést kiváltó élet vágya.

Jó tudni, hogy az általunk kutatott két egyházközség környezetében még az idős emberek, akiket inkább segítségre szorulónak vélünk, még ők is segítőkészek, bennük is elevenen él a hasznosság tudatának igénye, az a vágy, hogy érezzék: szükség van rájuk.

Ez a pillér jó alapul szolgálhat a segítség, méghozzá a kölcsönös segítség valamint az önségítés gyakorlati formáinak bővítéséhez, megszervezéséhez.

Kutatási eredményeinkből kiderül az is, hogy az idősek általi segítség nemcsak egy vágy, hanem mindennapi gyakorlat.

Az idős emberekre jellemzőnek találja a megkérdezettek több, mint kétharmada, 67,2%-a azt, hogy „Tevékenységgükkel segítik a családot”.

Sőt, a tevékeny segítség nemcsak a legszűkebb közösségükben, azaz a családban nyilvánul meg, hanem szélesebb közösségeikben is. Ezt mutatja az az adat, mely szerint a megkérdezettek több mint fele, pontosan az 54%-a jellemzőnek találja az idős emberekre azt az állítást, hogy „A közösségben lehet számítani rájuk”.

Vagyis a kérdőíves kutatás eredményei alapján egy olyan idősekről alkotott kép bontakozik ki előttünk, melynek markáns vonása az idősek segítészándéka, mely cselekvő módon nyilvánul meg mind családjaikban, mind tágabb közösségükben.

A következő két leggyakrabban jellemzőnek ítélt állítás az idős embereknek egy újabb nagyon sajátos vonására irányítja figyelmünket.

A válaszok több mint fele (57,3%) szerint jellemző, hogy „Nehezen élnek meg a jövedelmükből” az idősök.

A megkérdezettek csaknem fele azonban ezzel egyidejűleg azt is jellemzőnek tartja az idős emberekre, hogy „Anyagilag támogatják gyermekeiket, unokáikat”.

Vagyis egy olyan jellegzetességgel gazdagodik az idősokról kibontakozó képünk, mely szerint szűkös anyagi körülményeik ellenére jellemzően ők segítik még anyagilag is gyermekeiket, unokáikat.

Ehhez képest jóval kevesebben találják az idősökre jellemzőnek azt, hogy „Anyagilag támogatni kell őket”. Mindössze 16,4% azoknak az aránya, akik szerint ez jellemző.

Ettől is kevesebben vannak, még a megkérdezettek tizede sem véli úgy, hogy az idős emberek „Elvárják, hogy mások gondoskodjanak róluk”. Ez csupán 9% szerint jellemző.

Szorosan összefügg ezzel az a kérdőívünkben szereplő megállapítás, mely szerint „Bántja őket, hogy mások segítségére szorulnak”. Ezt 41% találja jellemzőnek. 30,3% szerint előfordul. 16,4% szerint nem jellemző ez.

A kérdőívünkben szereplő állításoknak egy másik blokkja az idős korral együttjáró, vagy legalábbis annak vélt egészségi állapotváltozásokra, testi, lelki, szellemi problémák megjelenésére utal.

Azt, hogy az idősöknek „Rosszabb az egészségi állapotuk”, a megkérdezettek kevesebb, mint a fele: 41,8%-a tartja jellemzőnek. 39,3% szerint előfordul. A megkérdezettek csaknem ötöde, pontosan 18,9%-a szerint nem jellemző az idősökre a rosszabb egészségi állapot.

Reményeink szerint valós tapasztalatokon nyugszanak ezek a megállapítások, és akkor ez nagyon öröndetes újabb vonása a vizsgált településeken élő idős embereknek. Hiszen ezek szerint többségükre nem jellemző, hogy betegeskednének, romlana az egészségük.

Azt, hogy az idősök „Feledékenyebbek, nehezebben jegyeznek meg új dolgokat”, csak a válaszolók negyede (25,4%) találja jellemzőnek. 64,8% szerint előfordul. 9,8% szerint ez nem jellemző.

Azt, hogy „Érzékenyebbek, könnyebben megbántódnak”, nem egészen egyharmad találja jellemzőnek: 31,1%. Előfordul 46,7% szerint. 3,4% szerint nem jellemző.

Azt, hogy „Szeretnek parancsolgatni” mindössze 12,2% gondolja jellemzőnek. 55,7% szerint előfordul. 16,3% megítélése szerint nem jellemző.

A negatív irányú változásokra utaló állítások mellett megfogalmaztunk egy az egészség, pontosabban az erőnlét pozitív voltára utaló megállapítást is.

Az az állítás, mely szerint az idősök „Erősebbek, többet bírják, mint a fiatalok”, a kérdőív kérdéseire válaszolók 22,8%-a, vagyis több mint minden ötödik megkérdezett szerint jellemző az idősökre. 44,3% azoknak az aránya, akik szerint előfordul ez. Vagyis a vizsgált településeken a kutatási mintánkba bekerült emberek több mint kétharmada, 67,1%-a szerint előfordul, vagy egyenesen jellemző az, hogy az idősök erősebbek a fiatalabbaknál. 22,2% szerint ez nem jellemző.

Az idős kor jellemzői között szokás emlegetni az elmagányosodást, az emberi kapcsolatok beszűkülését.

Szerencsére a vizsgált egyházközösségek környezetében ez nem általános.

Azt az állítást, mely szerint az idősök „Magányosnak érzik magukat”, a megkérdezetteknek mindössze 17,2%-a véli jellemzőnek. 57,4%-uk szerint előfordul. 14,7% szerint nem jellemző.

Azt, hogy „Kevesebb emberrel van kapcsolatuk”, 22,1% találja jellemzőnek. Előfordul 43,4% szerint. 23,8% azoknak az aránya, akik úgy tapasztalják, hogy ez nem jellemző.

Vagyis kutatási eredményeink alapján úgy tűnik, hogy a vizsgált településeken élő idős emberek többségére nem jellemző emberi kapcsolataiknak a beszűkülése, és ezzel szorosan összefüggő módon az sem jellemző rájuk, hogy magányosnak éreznék magukat.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy elhanyagolhatjuk azoknak az idős embereknek a problémáival való foglalkozást, akik magányossá válnak, magányosnak érzik magukat.

Megkérdeztük kutatásunk során azt is, hogy „Tapasztalataik szerint az idős emberek mitől érzik rosszul magukat?”

Az általunk felsorolt lehetséges okok közül egyiket sem találta jellemzőnek a megkérdezetteknek még a fele sem.

Lehetővé tettük más okok megjelölését is, ám ezzel a lehetőséggel nem éltek a kutatási mintánkba bekerült személyek. Így arra gondolhatunk, hogy a vizsgált egyházközségek környezetében élők tapasztalatai szerint az idősekre, vagy legalábbis többségükre nem jellemző, hogy rosszul érzik magukat.

A válaszok közül a legjellemzőbbnek azt találták, hogy az idős „Sokat van egyedül”. A megkérdezettek 40,2%-a jelölte be ezt a válaszlehetőséget.

34,4% szerint előfordul ez. 9% szerint nem jellemző.

A megkérdezettek egynegyede, 25,4%-a tapasztalja úgy, hogy jellemző oka a rossz közérzetnek a félelem, konkrétan: „Fél, hogyha elesik, rosszul lesz, nem veszik észre”. Ez a megkérdezettek 54,1%-a szerint előfordul. 20,5% szerint nem jellemző.

Az egyedülléthez, és az azzal kapcsolatos félelemhez kapcsolódó, rossz közérzete eredményező okként fogalmaztuk meg, hogy esetleg nem látogatják, vagy ritkán látogatják gyermekei, unokái.

A megkérdezettek közel egynegyede: 24,6%-a találta jellemző oknak, hogy nem látogatják a gyermekei, unokái. 32% szerint ez előfordul. 27% szerint nem jellemző.

Hasonló módon vélekednek arról is, hogy „Csak ritkán látogatják a gyerekei, unokái”. Ezt 22,1% tapasztalja jellemző oknak, 38,6% szerint előfordul. 21,3% szerint nem jellemző.

Miközben az idősekre általában az elmagányosodás a jellemző, megkérdeztük azt is, hogy nem válik-e a rossz közérzet okává a „Másokkal való összezártság”? Bár a válaszolók közel fele: 45,9%-a szerint ez nem jellemző, azért 14,8% tapasztalata szerint ez jellemző. A válaszok egyharmada: 33,6%-a szerint előfordul.

A pályázat céljának megfelelő új szolgáltatás kialakításakor fontos, hogy ne feledkezzünk meg erről az információról sem. Hiszen miközben esetleg arra az információra koncentrálnunk, hogy az idősek társas együttlétekre vágyanak, diszfunkcionális hatást válthatunk ki az erre irányuló programokkal azokból, akik éppen a másokkal való összezártságtól szenvednek, s esetleg társas összejövetel helyett egyedüllétre vágyanak.

Az idősekkel kapcsolatos sztereotípiák közé tartoznak azok, melyek szerint a létfenntartáshoz nélkülözhetetlen javak hiánya, vagy nehezen megszerezhetősége okoz gondot számukra. Így esetleg

az élelem, a meleg étel hiánya, vagy a fűtött, tiszta, komfortos lakás hiánya, vagy a bevásárlási nehézségek.

Kutatásunk eredményei alapján megállapíthatjuk, hogy a vizsgált egyházközségek környezetében az idős embereknek nincsenek, vagy csak nagyon keveseknek vannak ilyen gondjaik.

„Nincs aki bevásároljon”. Ez a megkérdezettek tapasztalatai szerint nem jellemző, bár 44,3% szerint előfordul.

„Nem jut főtt ételhez”. Négy százalék szerint jellemző, 26,2% szerint előfordul.

„Nincs, aki rendben tartsa a lakást”. Ez 9% szerint jellemző. 31,1% szerint előfordul.

„Nem elég meleg a lakás”. A válaszok 8,2%-a találja ezt jellemzőnek. 27,9% szerint előfordul.

„Nem elég komfortos, kényelmes a lakás”. Ezt 13,1% tartja jellemzőnek. 29,5% szerint előfordul.

Ehhez a kérdésünkhöz is kapcsoltunk olyan válaszlehetőségeket, melyek az idős emberek segítőkészségével, fontosság tudatával függnek össze.

A rossz közérzet egyik lehetséges okaként fogalmazzuk meg, hogy úgy érzi „Nincs már rá szükség”. Ezt a válaszolók 12,3%-a véli jellemző oknak. 43,4% szerint előfordul.

Roszul érezheti magát az idős ember azért is, mert szeretne dolgozni, segíteni, de már nem tud, illetve azért is, mert szeretne dolgozni, segíteni, de nem igénylik. A munkálkodás szándéka, a segíteni akarás mindkét esetben megvan, ám az első esetben az egyénben rejlő ok, objektív körülmény akadályozza azt meg. A második esetben az idős ember egészségi állapota, ereje még lehetővé tenné, hogy dolgozzon, segítsen másoknak, ám a környezet, vagy a környezetnek az a része, mellyel ő kapcsolatban áll, nem igényli.

Ebben a második esetben nyújthat hatékony segítséget az egyházközség azzal, hogy összehozza a segítséget igénylőket, a segíteni akaró és tudó emberekkel.

Az általunk megkérdezettek válaszaiból az derül ki, hogy többen vannak azok, akik nem tudnak segíteni, bár szeretnének, mint azok, akik szeretnének is és tudnának is segíteni, ám nem igénylik azt. A válaszolók tapasztalatai szerint 30,3%-ban jellemző, hogy „Szeretne dolgozni, segíteni, de nem tud”. 56,6% szerint előfordul ilyen.

16,4% azoknak az aránya, akik szerint jellemző, hogy az idős ember „Szeretne dolgozni, segíteni, de nem igénylik”. 50,8% azoknak a válaszoknak az aránya, melyek szerint előfordul ilyen.

Feltételezésünk szerint az idősödő emberek összegzik életüket, elgondolkodnak a múltjukon, így tudatosul bennük, hogy mi az, amit rosszul tettek, illetve mi az, amit elmulasztottak. Úgy véljük, hogy az időskori rossz közérzet kiváltója lehet a rossz cselekedetek megbánása, vagy az elmulasztottak miatti bánat.

A kérdőív kérdéseire adott válaszok azt mutatják, hogy a tapasztalatok szerint az idős emberek 85,3%-a „Sok mindent megbánt, amit rosszul tett”. 19,7%-ra ez kifejezetten jellemző, 65,6% esetében előfordul.

A megkérdezettek több mint kétharmada, pontosan 68%-a tapasztalja úgy, hogy az idősek azért érzik rosszul magukat, mert „Bántja, hogy mennyi mindent elmulasztott”.

A válaszok 18%-a szerint ez jellemző, 50% szerint előfordul.

Úgy tűnik, hogy a széles körben meglévő segíteni, tevékenykedni akarás, a fontosság érzésének erősítése mellett a múlt feldolgozása, az elmulasztottak pótlásának segítése, vagy éppen a megbánt cselekedetek jóvátételének biztosítása is olyan valós szükségletek, melyek kielégítését alaposan átgondolt és jól megszervezett egyházközségi szolgáltatással lehetne, kellene biztosítani.

Veszélyeztetett kiskorúak

Kíváncsiak voltunk, hogy vannak-e ismereteik az általunk megkérdezetteknek a településükön élő veszélyeztetett kiskorúakról.

Először azt kérdeztük meg, hogy élnek-e a településükön veszélyeztetett gyermeke, illetve fiatalok.

A megkérdezettek túlnyomó többsége tisztában van azzal, hogy a környezetében élnek ilyen gyerekek, fiatalok. 81,1% az aránya az igennel válaszolóknak. 8,2% nem tud róluk.

Kérdést tettünk fel a veszélyeztetettség jellegére vonatkozóan.

A testi fejlődésben való veszélyeztetettséget 16,1% találja jellemzőnek, 71,8% szerint előfordul.

Az értelmi fejlődésében veszélyeztetettség 19,2% szerint jellemző, 65,6% szerint előfordul.

Az erkölcsi veszélyeztetettséget 18,2% tartja jellemzőnek, 52,5% szerint előfordul.

Érzelmi veszélyeztetettség 18,2% szerint jellemző, 46,5% szerint előfordul.

Korábban kifejtettük, hogy az empátiának és így az empatikus viszonyulásnak, az empátiából fakadó cselekvésnek, segítségnek feltétele a megfelelő ismeretekkel rendelkezés. Alapfeltétel, hogy tudjanak az emberek a környezetükben élő, segítségre szoruló emberekről.

A kérdőíves kutatás eredményei alapján láthatjuk, hogy a vizsgált egyházközségek környezetében élők tudnak a közöttük élő veszélyeztetett kiskorúakról, veszélyeztetettségük jellegéről.

De vajon mit gondolnak, mit tudnak arról, hogy ezek a gyermekek, fiatalok milyen segítségre szorulnak?

A válaszok alapján a következő elképzelések rajzolódnak ki:

- Megfelelő anyagi ellátás biztosítására van jellemzően szükségük a megkérdezettek több mint negyede, pontosan 27,9%-a szerint. Előfordul, hogy erre van szükség a válaszok több mint fele, 53,3% szerint.
- A megfelelő gondozás szükségességét tartja jellemzőnek a válaszolók 44,3%-a. Ennek szükségessége előfordul 53,3% szerint.
- A nevelés, a lelki, erkölcsi támasz nyújtására van jellemzően szükség a minta 21,3%-a szerint. Ez előfordul 24,6% szerint.
- Több törődésre lenne szükségük a veszélyeztetett kiskorúaknak a megkérdezettek 70,5%-a szerint. Közülük 24,6% jellemzőnek tartja ezt a szükségletet, 45,9% véleménye szerint előfordul ez.
- A jó minta adására lenne jellemzően szükség a kérdőív kitöltőinek negyede, pontosan 24,6%-a szerint. 13,1% szerint előfordul, hogy erre lenne szükség.
- A választható válaszlehetőségek között szerepelt az is, hogy lehetőséget kellene biztosítani a veszélyeztetett kiskorúaknak arra, hogy megmutassák azt, amiben jók. Hiszen nyilvánvalóan

nekik is vannak jó képességeik, készségeik, ők is tehetségesek valamiben. A veszély sokszor éppen az, hogy nincs lehetőségük a jó oldaluk megmutatására, s így mintegy szükségszerűen a rossz oldaluk kerül előtérbe, az nyilvánul meg. A megkérdezettek 28,7%-a tartja ezt jellemzőnek. A válaszok 13,1% szerint előfordul.

- A kiskorúak veszélyeztettségének oka többnyire családjukban rejlik. A legkülönbözőbb tényezők miatt nem működnek jól azok a családok, melyekben ők élnek, s ezáltal válnak veszélyeztetetté. Ebből logikusan következik, hogy a veszélyeztetett kiskorúaknak a legnagyobb szüksége arra van, a legjobb segítséget az jelentheti, ha Biztosítjuk nekik mindazt, amit a jól működő családok adnak gyermekeiknek. Ezt a szükségletet a válaszadók 26,1%-a tarja jellemzőnek. 5,9% szerint előfordul.
- A korrepetálás, a tanulmányok segítése is fontos lehet. Ezt jellemzőnek ítéli a megkérdezettek 27,9%-a. Előfordul 12,3%-uk szerint.
- A kutatás során kérdőívünk kérdéseire válaszolók egyharmada (32,8%-a) azt tartja a környezetükben élő veszélyeztetett kiskorúak számára nyújtható legjobb segítségnek, ha éreztetik velük, hogy fontosak. A válaszolók további egynegyede (24,6%-a) szerint ez előfordul. Vagyis a pályázatban résztvevő egyházközségek vonzáskörében élők közül sokan felismerik, hogy a veszélyeztetett kiskorúak számára a legfájóbb hiány – a létfenntartáshoz nélkülözhetetlen anyagi javak mellett -, az elismerés, az elfogadás hiánya, vagyis az, ha nem érzik, hogy számítanak, hogy fontosak.

Megismertük a kutatási mintánkba bekerült személyeknek az idősekre és a veszélyeztetett kiskorúakra vonatkozó ismereteit, továbbá, hogy miként vélekednek az ő helyzetükről, arról, hogy miben szenvednek hiányt.

Ezután megtudakoltuk, hogy az általunk megkérdezettek milyen konkrét segítség nyújtására lennének képesek és készek.

Konkrétan azt a kérdést tettük fel, hogy „Ha a településen valamelyik egyházközség megszervezné az idősek és a veszélyeztetett kiskorúak új segítői formáját, akkor bekapcsolódna-e ebbe?”. A megkérdezettek kétharmada, pontosan 66,4%-a igennel válaszolt. Egyértelmű nemet a megkérdezettek 9%-a mondott.

Vagyis a pályázat céljának sikeres teljesítéséhez adott a legfontosabb feltétel, azaz az egyházközség tagjainak és a környezetükben élőknek a konkrét, eltökélt segítőszándéka.

Azt is megtudakoltuk, hogy konkrétan milyen módon tudnának segíteni. A választható válaszok egyik része anyagi segítséget fogalmazott meg, a másik része a válaszoknak személyes részvétellel jár.

Anyagi segítségként a pénzügyi támogatást és a ruhák, használati tárgyak, tüzelő, stb. adományozását jelöltük meg.

Személyes részvételt igénylő segítői formaként a saját munkájával segítséget, a közös beszélgetést, a közös tevékenységet és a művészeti, sport és egyéb szabadidős programokban történő együttes részvételt.

Az anyagi segítségnyújtásra a megkérdezettek fele mutatkozott késznek.

Pénzügyi támogatást nyújtana a megkérdezettek 48,4%-a.

Ruhák, használati tárgyak, tüzelő, stb. adományozását vállalná 51,6%

A személyes részvétellel történő segítséget ettől is jóval többen vállalnának.

A kutatási mintánkba bekerültek több mint kétharmada, 67,2%-a venne részt közös beszélgetésben az idősekkel, illetve a veszélyeztetett fiatalokkal.

Csaknem ugyanennyien vállalkoznának közös tevékenységre. Arányuk 64,8%.

Munkával segítené az időseket, a veszélyeztetett kiskorúakat a válaszolók 60,6%-a.

Művészeti, sport és egyéb szabadidős programokban is részt venne a segítségre szoruló két csoport tagjaival a kérdőívet kitöltők 49,1%-a.

Kérdőíves kutatásaink eredményei jó alapot teremtenek egy vagy több olyan szolgáltatás megszervezéséhez, kialakításához és folyamatos működtetéséhez, mely az egyházközségek környezetében társadalmi, szociális gondokkal küzdő emberek helyzetének feltárásában, valamint a gondok megoldásában segítenek. A vizsgált egyházközségek a társadalmi, szociális gondokkal küzdők közül az idősekre és a veszélyeztetett kiskorúakra kívánják figyelmüket koncentrálni.

Egy társadalom hatékony működésének nélkülözhetetlen feltétele a társadalmi kohézió, az integráció, vagyis a társadalom különböző csoportjainak, tagjainak az összetartozása.

A kutatásunk által érintett települések helyi társadalmainak integráltságáról, a kohézióról is értékes információkat szereztünk.

A célcsoportjaink olyan társadalmi, szociális helyzetű emberekből állnak, akik a társadalmi integráció, a települési kohézió szempontjából könnyen kerülhetnek peremhelyzetbe, vagy legalábbis fenyegeti őket ez a veszély.

Eredményeink alapján örömmel állapíthatjuk meg, hogy a vizsgált településeken az összetartozás, a társadalmi kohézió erős. A rászorulókat iránt szolidárisak, ismerik helyzetüket és készek segítségükre.

A lehetséges jövő

Ahogy arról már korábban szó esett: a társadalomkutatásnak, így kiváltképpen a szociológiai kutatásnak nemcsak az a célja, hogy feltárja és megmutassa a jelen tényeit. A társadalmi önismeret növelése mellett fontos feladat és lehetőség, hogy a szociológiai kutatás tükrözze megmutatja a jelenben rejlő lehetséges jövőket is.

Ennek azért van nagy jelentősége, mert a mindennapi élet során többnyire úgy cselekszünk, mintha csak azt tehetnénk, amit teszünk. A begyakorolt rutin, a habitusunkká vált múltbeli sikeres megoldások rögzülnek bennünk és szinte automatikusan határozzák meg cselekvéseinket.

Luhmann cselekvéseméletének kategóriáit használva: cselekvéseink többsége magától értetődő cselekvés. Amit teszünk, azt úgy tesszük, mintha az természetes, magától értetődő lenne, mintha az lenne az egyedül „normális” cselekvés.

Szerencsés esetben cselekvéseinknek egyre kisebb része alapul kényszeren. A kényszeren alapuló cselekvés esetén külső erők valós vagy vélt hatására cselekszünk. Olykor nincs, nem szükséges

külső kényszerítő erő, a belénk épített, bennünk rögzült félelem hatására is cselekedhetünk abban a tudatban, hogy külső erők határozzák meg cselekvésünket.

Luhmann elmélete szerint a harmadik lehetséges cselekvési típus a bizalmon alapuló cselekvés. Minél demokratikusabb egy társadalom, minél magasabb az emberek között a bizalom szintje, annál gyakoribb, annál nagyobb arányú a bizalmon alapuló cselekvés. Bizalmon alapuló cselekvésnek azt a cselekvést nevezzük, amikor a cselekvőben tudatosul, hogy különböző lehetőségek közül választhat, és a lehetséges alternatívák közül azt választja és valósítja meg, ami számára a legkedvezőbbnek tűnik, aminek helyességében bízik.

Amikor azt állítjuk, hogy a bizalmon alapuló cselekvés mindennapi magvalósulásának aránya szorosan összefügg a demokrácia szintjével, akkor nagyon fontos tudnunk, hogy a „demokrácia” kifejezés nemcsak egy politikai berendezkedés megnevezésére szolgál.

A demokrácia ettől jóval szélesebb jelentéstartományt ölel fel. Beletartozik a társadalmi demokrácia, a mindennapi élet demokratizmusa, az emberi érintkezési viszonyok egy meghatározott módja.

A bizalmon alapuló cselekvéseket széles körben elterjedté tevő demokrácia alapfeltétele, kerete a politikai demokrácia megvalósulása.

Sajnálatos módon a 20. században a világ számos területén, így Magyarországon és a környező országokban is olyan politikai berendezkedések valósultak meg, melyek távol álltak a demokráciától. Ezeket a rendszereket azért nevezzük totalitárius rendszereknek, mert a hagyományos diktatúrákat messze felülmúló, totális uralmat gyakoroltak a bennük élőkkel szemben. A totalitárius rendszerek két fő megjelenési formája a 20. században a nemzeti szocializmus és az államszocializmus volt. Magyarországon mindkét rendszer megvalósult, az egyik rövidebb, a másik hosszabb ideig. Ezek a rendszerek a kényszeren alapuló cselekvést tették általánossá. Az emberek felett gyakorolt totális uralom éppen abban jelentkezett, hogy nemcsak a politikai magatartást, hanem az élet minden területét, így a magánéletet is meghatározták, uralták.

A politikai hatalom birtoklóit által gyakorolt külső kényszerek határozták meg az emberek munkahely választását, lakóhelyét, a környezetükben élőkhez, sőt, a családtagjaikhoz fűződő kapcsolatait is.

Gondoljunk a mezőgazdaság „szocialista átszervezésének” nevezett, politikailag vezérelt kényszer kolhozosításra, az ezzel párhuzamosan zajló, a voluntarista állampárti vezetés által megvalósított iparosításra, mely azon jelszó jegyében zajlott, hogy „Váljon Magyarország a vas és acél országává”, meg a „virágzó gyapotföldek hazájává”. Az iparosítással párhuzamosan zajlott a falusi lakosság városokba terelése, a vidéki életformának a lakótelepi léttel való felváltása. Mindez nemcsak a falvakban élők évszázados tradíciókkal rendelkező közösségeit zúzta szét, nemcsak a szomszédsági, vallási, kulturális, szabadidős közösségeikből szakította ki az ipari munkássá és betondzsungelek lakóivá kényszerített embereket, hanem családi viszonyaikat is radikálisan megváltoztatta. Tömegek váltak ingázókká, munkásszállókon ögyelgő, senkihez nem tartozó, jó esetben hetente, kéthetente családjukhoz látogató proletárokká. Mások házastársukkal és gyermekeikkel költöztek a városba,

általánossá téve a nukleáris kiscsaládot, szemben az addig Magyarországon uralkodó többgenerációs nagycsaláddal. A nukleáris család a szülőkből és kiskorú gyermekeiből áll. Így váltak a gyermekek nagyszülők hiányában „kulcsos gyerekekké”, s a faluban maradt idős generáció az idő múlásával egyre elárvultabban tengette életét. Elöregedő falvak, zsúfolt nagyvárosi lakótelepek. Az elidegenedés, a magány, az otthontalanság szindrómái, bármerre nézünk.

Ha a társadalom többsége nem érzi jól magát, ha az ő életformájuk nem maguk által választott, hanem rájuk kényszerített élet, akkor aligha várható tőlük együttérzés, segítőkészség a tőlük eltérően, vagy éppen nehezebben élők iránt. Többség és kisebbség viszonyát beárnyékolja a saját sorssal való elégedetlenség, az örökös gyanú, hogy a tőlünk eltérő csoporthoz tartozók az okai saját rossz helyzetünknek. Ilyen helyzetben a többséghez tartozók könnyen úgy vélik, hogy a kisebbséghez tartozók rajtuk élőködnek. A kisebbséghez tartozók könnyen úgy vélik, hogy a többséghez tartozók diszkriminálják őket.

Magányosság, félelem, bizalmatlanság. Ezek váltak a totalitárius rendszerekben az emberek életét jellemző fő sajátosságokká.

A magányos ember mindig mindenben a legrosszabbra számít. Úgy érzi, hogy bármikor, bárki által helyettesíthető, pótolható. Senkinek nem igazán fontos, senkinek nincs igazán éppen rá szüksége. Semmiben és senkiben nem bízik, még önmagában sem. Úgy véli: nincs saját helye a világban.

A saját egyéni jövőjéhez és közössége jövőjéhez is pesszimistán viszonyul. A világhoz, a többi emberhez való viszonyulásának a jellemzőjévé a kínálkozó jó lehetőségek elhárítása válik, arra hivatkozva, hogy „minek? úgyse sikerül”.

Éppen ezek a sajátosságok, amik a totalitárius rendszerének lényegét képezik.

Ennek nyomait őrzi máig a magyar társadalom, és a hozzánk hasonlóan mindkét totalitárius rendszer uralmát elszenvedő környező országok.

Ebben a helyzetben kutatásunknak különösen fontos feladata, hogy eredményeivel ne csak a jelenlegi helyzetet mutassa meg, hanem azt is, hogy milyen lehetséges jövők állnak nyitva a vizsgált települések helyi társadalmi előtt, melyek közül ma már, és ma még a kedvező alternatívát is választhatják, és meg is valósíthatják.

Szembeíthat a szociológia, így a mi kutatásunk is, azzal, hogy életünket nem határozzák meg teljes mértékben a külső kényszerek. Mindig van más lehetőség is, mint amit úgy teszünk, mintha csak azt tehetnénk, mintha az lenne az egyedül „természetes”, „magától értetődő”, „normális” hogy azt tesszük, amit éppen teszünk. Cselekvéseink nemcsak magától értetődő cselekvések vagy kényszeren alapulóak lehetnek, hanem tudatosulhatnak valós választási lehetőségeink, melyek közül a bizalom alapján választhatunk.

A szociológiai kutatás által biztosított társadalmi önismeret arra figyelmeztet, hogy a mi felelőségünk megismerni választási lehetőségeinket, továbbá arra biztat, hogy ezek ismeretében közösen

válasszuk ki a legjobbnak tűnő jövőt, az ahhoz vezető utat, és induljunk el azon, valósítsuk meg azt a lehetőséget, amelyben a legjobban bízunk.

A totalitárius rendszerek utóhatásának markából kiszakadó, a demokráciát mindennapi létében megélő ember elhiszi, tudja, bíz benne, hogy megvalósíthatjuk a lehető legjobb életünket. Aki ebben bíz, az igényli, hogy időben megismerje a jelenben rejlő reális lehetőségeket, hiszen ennek a tudásnak a birtokában készülhet fel a felelős döntésre.

A jelenben rejlő negatív és pozitív jövők

Kutatásunk eredményei alapján kirajzolódik, hogy az idősekhez, és a veszélyeztetett kiskorúakhoz való viszonyulásunk vonatkozásában legalább kétféle jövő lebeg jelenünk horizontján.

Az egyik lehetséges jövő a negatív tendenciák folytatódása, illetve erősödése.

Negatív jövőkép

Ha a társadalom atomizálódása, az elmagányosodás marad a jellemző, akkor ez az idősek vonatkozásában azzal a következménnyel jár, hogy a teljes izoláltság, vagy az intézményes állami gondoskodás közül választhatnak. Ha a családi kötelékek tovább lazulnak, ha a házasságkötések, sőt a tartós párkapcsolatok aránya csökken, ha egyre kevesebb gyermek születik, ha egyre többen választják önként vagy kényszerűségből a szingliséget, akkor az idősek helyzete nemcsak anyagilag válik egyre bizonytalanabbá, hanem kapcsolataik hiánya mentális és fizikai egészségüket romboló mértékűvé válik.

A veszélyeztetett kiskorúak helyzetét is tovább nehezítené a magányosság fennmaradása, terjedése. A magányos tömeg tagjai között nincsenek érdemi emberi kapcsolatok. Nem figyelnek egymásra, észre sem veszik, ha a másik segítségre szorul. Vagy ha észreveszik, akkor is elhárítják, mondván nem az ő dolguk. Az az ember, aki nem hisz saját fontosságában, az igyekszik kibújni a felelősség alól. A magányos emberek világa érzelemmentes, rideg világ. A jól működő családokban élő gyermekek, fiatalok számára is nagy lelki teher elviselni a közönyt, a másokkal nem törődést, mely a családok környezetét jellemzi, és óhatatlanul kihat a családon belüli kapcsolatokra is.. Egyre több család nem tudja, nem akarja betölteni a gyermekneveléssel kapcsolatos funkcióját. Az ilyen családokban vagy meg sem születnek a gyermekek, vagy ha megszületnek, nem biztosítják számukra a testi, az értelmi, az erkölcsi, az érzelmi fejlődés feltételeit. Az ezáltal veszélyeztetett kiskorúaknak fokozottan szükségük lenne a környezet támogatására, odafigyelésére. Ám, ha a negatív tendenciák folytatódnak, netán felerősödnek, akkor az általános közöny világában nem lesz, aki felfigyel rájuk, segít nekik. Miként az oktatási, nevelési intézményekben is megnő a veszélye annak, hogy a kiskorúakkal való törődésre hivatottak visszaélnek helyzetükkel, s nem fejlődésüket biztosítják, hanem éppen azt veszélyeztetik. A veszélyeztetettség másik változata, amikor a gyermek számára idegen nagykorú személy próbálja negatív, elfogadhatatlan magatartásra rábírní a kiskorút. Lehet ez bűncselekmény vagy szabálysértés elkövetésére rábírás, vagy erkölcsileg helytelenített viselkedésre, úgynevezett „züllött életmódra” rábírás. A modern társadalmak, különösen a fogyasztói társadalmak

gyakori jellemzője, hogy az anyagi körülmények javulásával, a társadalmi alrendszerek működésének egyre hatékonyabbá válásával egyidejűleg megnő a deviáns magatartások aránya is. A bűnözők, az erkölcsi szabályokat semmibe vevők arányának növekedésével nő körükben azoknak az aránya is, akik nem riadnak vissza kiskorúakat megkörnyékezni és őket rávenni arra, hogy velük, nekik segítve, vagy éppen az ő megbízásukból helyettük kövessenek el jogilag elítélhető, vagy erkölcsileg általános rosszalt magatartást. A kiskorú fejlődése ilyen esetben akkor is veszélybe kerül, ha a rábírásnak ellenáll és nem követi el a veszélyeztető által javasolt cselekedeteket.

További gond, hogy az elmagányosodó, érzelmileg kiüresedő társadalmakban sem a fiataloknak, sem az időseknek, sem senki másnak nincs kivel megosztaniuk valódi gondjaikat, vagy legalábbis nagyon szűk az a bizalmi kör, melyen belül kitárgyalhatóak, megbeszélhetőek a kínzó egyéni gondok. Esetleg azért sem kerül sor ezek megosztására, mert sok a rossz tapasztalat, gyakran együttérzés, segítség helyett közöny, vagy elutasítás a válasz. A kibeszéletlen, másokkal megoszthatatlannak tűnő bajok így egyre kínzóbbá válnak. Kialakul a bajaival egyedül küszködő emberben az a tévhit, hogy csak ő ilyen szerencsétlen, csak neki vannak általa megoldhatatlan problémái. Pedig, ha lenne bizalom, ha mernék megosztani gondjaikat egymással az emberek, akkor kiderülne, hogy a bajok túlnyomó része másokkal is előforduló, közös gond. S ha ez kiderülne, akkor együtt könnyebben megoldanák, vagy legalább könnyebben viselnék a nehézségeket.

A modern fogyasztói társadalmakban nincs összetartozás, nincs egymásra gyakorolt hatás, befolyás. A közösségek megszűnésének, a horizontális jellegű emberi kapcsolatok gyengévé válásának következtében nincs kivel megbeszélni az igazán fontos dolgokat. Bizalmatlanok, attól tartanak, hogy a többiek visszaélnének azzal, ha megosztanák velük gondjaikat, feltárnák fájdalmaikat. Ezért a valódi bajok kimondása, a mélyrétegek feltárása helyett marad a felszín.

Könnyebbnek tűnik, kifejezetten divatos a betegségek fizikai tüneteiről, a szedett gyógyszerekről, az alkalmazott gyógy módokról társalogni, mint a betegségek lelki okairól, meg arról, hogy lelkünk fájdalmait emberi kapcsolatainknak milyen sérülései, vagy éppen hiányai okozzák.

Az általánossá vált panasz kultúra egyik kiváltója bizonyos az, hogy a magányos embereknek nincs olyan viszonyítási csoportjuk, mely segítené őket helyzetük, állapotuk reális értékelésében.

Ha mindenki panasz kodik, akkor a nehezebb helyzetben lévők, így az idősek, vagy a veszélyeztetett kiskorúak joggal vélik úgy, hogy nekik aztán igazán annyira rossz a helyzetük, hogy minden okuk megvan a panaszra, illetve ami ettől sokkal rosszabb: a tényleges elkeseredésre, az önsajnálatra.

Saját helyzetünk reális értékeléséhez nélkülözhetetlen, hogy megfelelő viszonyítási csoporttal rendelkezünk.

A viszonyítási csoportoknak két típusát különböztetjük meg, és mindkettő fontos szerepet játszik a pozitív identitás kialakításában. Hiányuk értelemszerűen identitás zavarokhoz vezethet.

Összehasonlítási viszonyítási csoport az a csoport, melynek helyzetével összehasonlítjuk, azzal mérjük saját helyzetünket. Jó esetben általunk ismert személyekből álló csoportot választunk

összehasonlítási csoportul. Ilyenkor konkrét ismereteink vannak a csoport tagjairól, életükről, magatartásukról és annak következményeiről.

Mai világunkban tipikussá vált, hogy az emberek a tőlük jobb helyzetben lévő emberek csoportjaihoz hasonlítják magukat. Így az összehasonlítás eredménye önmagukra nézve mindig negatív. Rontja a helyzetet, hogy gyakran nem objektív tényeken alapul a helyzetértékelés, hanem szubjektív megítélésen. Közismert „a szomszéd fűje mindig zöldebb” effektus, vagy az a „tapasztalati tény”, hogy autóbuszra várva mindig az ellenkező irányba megy előbb a busz, s így „mindig” az arra várók járnak jobban. Közismert szokás az is, hogy bizonyos családokat, közösségeket kikiáltunk „Bezzegék” – nek, akiknek - velünk ellentétben - mindig, minden sikerül.

Ennél is nagyobb gond az, hogy a közvetlen személyes kapcsolatok elsovadásának világában az emberek egyre nagyobb része a virtuális világból választ viszonyítási csoportot, vagyis olyan embereket, akikhez méri magát, akikkel összehasonlítja saját helyzetét. A média által sugallt kép a celebek életéről, avagy a szappanoperák szereplőinek valóságos személyként történő feltüntetése, napi gyakoriságú bemutatása és ezáltal mintegy beköltöztetése saját otthonunkba, sokaknál – főként a valós kapcsolatokban szűkölködőknél – azzal a következménnyel járhat, hogy őket tekintik mércének, hozzájuk méri saját életüket és hozzájuk képest értékelik – többnyire mélyen alul – a saját helyzetüket. A súlyos személyiségi zavarok, a téves önértékelések, a negatív identitástudat, és az örökös önsajnálát, és panaszkodás hátterében ilyen szociálpszichológiai folyamatok rejlenek.

A normatív viszonyítási csoport az a csoport, melynek értékeit, normáit önmagunkra nézve elfogadjuk. Az emberi életet normák, értékek vezérik. Ennek szükségessége abból fakad, hogy a történelem során az emberiség által elért fejlődés eredményei nem az egyes emberek szervezetében, nem biológiailag rögzültek, és így nem genetikailag örökítődnek át. Ahhoz, hogy ne kelljen minden egyes generációnak előlről kezdenie a fejlődést, fontos, hogy az újonnan születettek megismerjék, átvegyék a már elért és a külső világban objektiválódott fejlődési eredményeket. Ilyen objektiválódott és elsajátításra váró produktumok a munka által alkotott tárgyak, az emberi nyelvek, valamint azok a szabályok, értékek és normák, melyek az emberi viselkedésre vonatkoznak.

Például az emberi fejlődés során elért tudást, technikai fejlettséget rögzítik az autók, melyek az emberi munka által alkotódtak. Az autó rendeltetésszerű használatához szükség van legalább egy emberi nyelv ismeretére, hogy rögzíteni lehessen, majd el lehessen olvasni, meg lehessen hallgatni az autó műszaki leírását, használati utasítását. Továbbá nélkülözhetetlen az autóval történő közlekedésre vonatkozó szabályoknak, azaz a KRESZ előírásainak, normáinak az ismerete, betartása is.

A világ értelmezésére és az emberi viselkedésre vonatkozó szabályokat, sémákat, mintákat a kultúra rögzíti, adja tovább. Parsons rendszerelméletében a négy alapvető társadalmi alrendszer egyike a kultúra, melynek funkciója az élet már kialakult rendjének, mintázatának a fenntartása. A kultúra középpontjában meghatározó médiumokként az értékek és normák állnak.

A tradicionális társadalmakban, amíg a különböző kultúrák között nem volt érintkezés, sőt tudni sem tudtak egymásról, az egyének szinte automatikusan sajátították el közösségük kultúráját, s abból a világtérlemezési sémákat és életrecepteket, életmintákat.

A modern kor mindezt megváltoztatta. Mára mindennapossá vált a különböző kultúrák, értékrendek találkozása, egymás mellett, sőt együtt élése. Mindennapi élménnyé vált az egyének számára, hogy nemcsak úgy lehet élni, ahogy ő él, ahogy az ő kultúrája értékei szerint helyes élni, sőt annak szabályai szerint egyenesen kötelező. A szomszédunkban élő, munkatársként velünk dolgozó, a boltban előttünk vásárló, vagy épp a családjunkba bekerült emberek egy része teljesen más életvilágban él, mint mi. Másként értelmezi a világ rendjét. Cselekedeteit a saját fejében élő rendképhez igazítja. A saját kultúrájában, a számára meghatározó közösségből merített értékek, normák szerint él.

Bonyolítja a helyzetet, hogy amíg a tradicionális társadalmakban élő emberek jellemzően abban a közösségben éltek le egész életüket, amelyikbe bele születtek, addig a modern társadalmakban életük során jellemzően többször is változtatják közösségeiket.

További eltérés, hogy a premodern társadalmakban az egyén egyetlen közösséghez tartozott, mely egyszerre jelentette számára a kiterjedt családot, a munkahelyi közösséget, a szomszédságot, a vallási közösséget, valamint a politikai, a kulturális és a szabadidős csoportot.

Az a közösség tehát, amelybe beleszületett, amelyben szocializálódott és amelyben élete végéig élt: egységes érték és normarendszert közvetített, melynek betartását egyértelműen elvárta, sőt ellenőrizte és a normasértést szankcionálta.

A modern kor beköszönte óta az emberek nemcsak váltogatják azt a csoportot, melynek tagjai, hanem egyszerre több csoportnak is a tagjai. Váltogatják munkahelyeiket, lakóhelyeiket, baráti körüket, vagy akár politikai párthoz tartozásukat, szabadidős partnereiket, sőt nem ritkán a családjukat is. És egyszerre tagjai családi, munkahelyi, lakóhelyi, politikai, kulturális, vallási, sport, szabadidős és egyéb csoportjaiknak, melyek között többnyire alig van átfedés.

Minden csoport sajátos értékekkel és normákkal rendelkezik, eltérő elvárásokat támaszt tagjaival szemben. Gyakran előfordul, hogy az egyén egyidejűleg olyan csoportokhoz tartozik, melyeknek értékei, normái eltérőek, sőt olykor egymással ellentétesek.

Így aztán nem csoda, hogy még a premodern korban élő emberek többsége belülről irányított volt, addig a modern kor társadalmában élőknek a zöme kívülről irányított.

A belülről irányított ember kisgyermekkorában egységes, egymással összhangban lévő értékeket, normákat sajátít el. szocializációja során ezek az elvárások oly mértékig beépülnek személyiségébe, hogy mire felnő, úgy érzi: belülről vezérlik azok a szabályok, melyeket közösségétől átvett. Riesmann

hasonlatával élve a belülről irányított ember olyan, mintha a belsejében lenne egy iránytű, mely mindig megmutatja neki, hogy mi a jó és mi a rossz, mit szabad tennie, és mit nem.

A kívülről irányított embert Riesmann egy radarernyőhöz hasonlítja, mely folyamatosan a külső impulzusokra, elvárásokra figyel, és mindig az aktuális elvárásnak igyekszik eleget tenni.

A mai tömegtársadalmakban az egyének számos csoportnak a tagjai, ám számukra a csoportok, melyeknek tagjai, egyre inkább a formalizált másodlagos csoport szerepét töltik be. Az emberi kapcsolatok gyengekötésűek, ritkaságszámba megy az erős kötés.

Ha nincsenek az egyén számára jelentőséggel bíró, rá hatással levő, őt befolyásoló közösségi kapcsolatai, nincs számára igazán fontos Jelentős Másik, akinek ő is az, akkor elbizonytalanodik, nem tudja, hogy miként éljen, milyen normákhoz igazodjon.

Ilyen körülmények között a magányosan élő, kívülről irányított ember már nem a valóságos csoportjainak az elvárásához próbál igazodni, hanem a ránehezülő médianyomás hatására, a virtuális világ kreált lényének elvárásához próbál igazodni. Ahogy Heidegger fogalmaz: a tömegtársadalmakban élők úgy próbálnak élni, ahogy „az ember”- nek élnie kell. Nem veszik észre, hogy „az ember” az az elvont senki, akihez mindenki megpróbál igazodni.

Igazodási kényszere az egyénnek annál erőteljesebb, minél magányosabb. A magány szülte belső bizonytalanságot, a pozitív identitás hiányát, sokan a feltétlen igazodási kényszerrel leplezik. A legfőbb félelemmé, a rettegetés tárgyává az válik, hogy az egyén kilóg a sorból, kiderül, hogy sehová sem tartozik.

Korunk társadalmának nagy csapdája, hogy egyszerre lehetetleníti a valódi közösségekhez tartozást, és teszi a legnagyobb szégyenné a kívül rekedést, a kívülállást.

Az idős ember életkora miatt retteg a kívül rekedéstől, a kívülállóvá válástól. A veszélyeztetett kiskorú saját helyzetét éli meg olyan hátrányként, mely peremhelyzetbe kényszeríti, beszűkíti kapcsolatait és életlehetőségeit.

Az idős kor, a kiskorú veszélyeztetettsége, és minden más társadalmi hátránynak minősülő sajátosság megnehezíti azoknak a pótszereknek, kompenzációs eszközöknek az igénybevételét, melyeket mások a magánytól való szabadulásra, a senkihez és sehová nem tartozás elviselhetetlenségéből való menekülésre próbálnak alkalmazni.

Ennek a szinte mindenkit gyötrő helyzetnek a feloldására kínál látszólag nagyszerű megoldást a divat. Nem kell többé valamely valóságos közösséghez tartoznunk, nem kell a különböző elvárásokat támogató csoportjaink közül kiválasztani a normatív viszonyítási csoportunkat, vagyis azt, melynek elvárásai prioritást élveznek az összes többi csoportunkéval szemben. És persze nem kell belülről irányított, értékelkötelezett, értékrationális lényként élni életünket ahhoz, hogy ne kelljen többé szégyenkeznünk a sehová sem tartozásunk miatt.

A fogyasztói tömegtársadalmak azzal áztatják tagjaikat, hogy mindezek helyett elég ismerniük és követniük a divatot, s máris övéké lehet az a mámorító érzés, hogy összetartoznak az ugyanazt a divatot követő emberek tömegeivel, egyformák velük, épp olyanok, mint ők. S ez utóbbi még igaz is, hiszen éppen úgy a magányos tömeg atomjai, akiknek nincsenek kötődéseik, ám mindezt elfedi, álcázza a kívülről, felülről diktált elvárások szolgai követésével előállított látszat. Nincs itt semmi baj, ha én is azt az üdítőt iszom, amit a többiek, én is ugyanolyan gyorsétterembe járok, mit mások, és együtt plázázhatok száz és száz hasonló ruhát, frizurát viselő, újabb és újabb árukat vásárló, szintén szüntelen mobiltelefonozó sorstársaimmal – ez, és csupán ez a vigasz.

A divat, a manipuláció, a reklámok, a média által uralt világ továbbterjedése, fennmaradása esetén nem sok jót várhatunk, sem idős korunkra, sem arra az esetre, ha bármely szempont alapján eltérünk azoktól, akikkel együtt élünk.

Mi várhat ránk? Idősként a magánynak olyan fokozódása, mely még a kevéske valós kapcsolatunk elvesztését, a látszólagos világ kínálta illúziók elvesztését is jelenti.

Megszűnnek a munkahelyi kapcsolatok, megszűnik az illúzió, hogy a divatos fiatal(os) nők és férfiak tömegéhez tartozunk.

Vagy a teljes egyedüllét a lakásunkban, vagy az idősök otthonába történő beköltözés. Elvben lehetne mindkettő emberhez méltó megoldás.

Ám sajnós elképzelhető, sőt meg is valósulhat egy olyan jövőkép, mely az intézmények humanizálása, az egyedüllét elviselhetővé tétele helyett az elöregedő társadalom egyre növekvő arányú időseire úgy tekint, mint felesleges teherre, mely anyagilag is, emberileg is felesleges koloncként nehezedik a fiatalokra. Hiszen, ha az elidegenedés, az elmagányosodás tovább erősödik és a többi emberre, miként önmagunkra is úgy tekintünk, mint pótolható, helyettesíthető lényekre, akiket megbecsülés csak hasznos funkcióik teljesítéséért illet, akkor az embernek, mint megismételhetetlen, pótolhatatlan önértékű lénynek a megbecsülése még hátrébb szorul, netán elvesz.

Egy ilyen embertelen világban, aki megöregszik, megbetegszik, veszélyeztetett kiskorúként él, vagy bármilyen egyéb okból nem funkcionál elég „hasznosan”, akkor leírható, elfelejthető, kipereg a hatékonyság kegyetlen rostáján.

Ha az idősök, a veszélyeztetett kiskorúak, vagy bármely más hátrányos helyzetű csoport szemszögéből nézzük ennek a negatív jövőképnek az esetleges bekövetkezését, akkor sajnós esetükben sem számíthatunk semmi jóra.

A posztmodern kor tömegtársadalmi immár a multinacionálisan szerveződő gazdaság uralma alatt állnak. Ez a globalizálódott uralmi berendezkedés globalizálódott fogyasztókat igényel. A hatékonyság, vagy még inkább a minél nagyobb profit elérésének mohó vágya azt követeli, hogy minél nagyobb mennyiségben előállított termékeket lehessen eladni a világ bármely pontján. Ebből fakadó elemi érdek a nemzeti, kulturális, vallási és bármely más különbözőségek, sajátosságok felszámolása. Az ideális vevő az a „világpolgárrá” faragott, közösségi és egyéni sajátosságaitól

megfosztott lény, aki ugyanannak a divatnak, ugyanazon reklámoknak és a teljesen egységessé egyszerűsített médiahatásnak engedelmeskedve egyforma borotvahabot, egyforma intimbetét vásárol, ugyanazokat az ételeket eszi ugyanannak az éttermi láncnak a különböző egységeiben, ugyanazokat a filmeket nézi, ugyanazokat a zenét hallgatja, és minden másban ugyanolyanná idomul, mint a világ bármely részén élő sorstársai. Vagy beáll a sorba, idomul, asszimilálódik, feladja sajátosságait, vagy a „korszerűtlennek”, „elmaradottak” minősítettek számára fenntartott rezervátumokban tengetheti életét a többiek által lesajnáltan, megvetetten.

A globalizáció általános tendenciája mellett korunk másik divatos áramlata a multikulturalizmus. Ez az irányzat a kultúrák egyenrangúságát hirdeti és azt, hogy ennek a szemléletmódnak az elterjedésétől várható egymás kölcsönös megbecsülésének, a kultúrák békés egymás mellett élésének, valamint a tolerancia és az empátia erősödésének gyakorlati megvalósulása. Látszólag ez így szép és logikus. Ám, ha jobban belegondolunk ennek a szemléletmódnak a kiindulópontjába, akkor belátjuk, hogy könnyen diszfunkcionális hatást válthat ki.

Ha azt állítjuk, hogy minden kultúra egyenértékű, egyformán fontos és tiszteletre méltó, akkor ezzel mintegy megkérdőjelezzük a saját kultúránkhoz való szoros kötődésünket. Hiszen, ha mind egyformán értékes, akkor mi miért éppen ehhez ragaszkodunk? Miért akarunk ennek elvárásai, mintázata szerint élni? Ha mégis így érzünk, így élünk, akkor ez akár lelkiismeret furdalás kiváltója lehet. Ha meg fellazítjuk, eloldjuk a saját kultúránkhoz fűződő bensőséges kapcsolatunkat, ezzel saját identitásunkat gyengítjük, avagy számoljuk fel.

Ha ideológiai okokból, a divatos, korszerűnek kikiáltott multikulturalizmus elvárásaihoz igazodva lemondunk saját nemzeti, vallási kultúránk vállalásáról, az ahhoz való ragaszkodásról, annak követéséről, vagyis az azzal való azonosulásról, és nem arra építjük saját személyes pozitív identitásunkat, akkor hogyan lenne elvárható tőlünk, hogy toleránsak, empatikusak legyünk azokkal, akik a mienktől eltérő saját kultúrájukat vállalják, annak megfelelően élnek és erre építik pozitív identitásukat?

Valójában éppen azoktól várható el a más nemzetiségű, más vallású emberek kultúrájának, identitásának tiszteletben tartása, elfogadása, tolerálása és az ahhoz való empatikus viszonyulás, akik fontosnak tartják saját nemzeti, vallási, kulturális közösségüket, akik vállalják az ahhoz való tartozásukat, akiknek ebben gyökeredzik a saját önazonosságuk.

Szomorú történelmi tapasztalatok bizonyítják, hogy amikor „felülemelkednek” a nemzeti, vallási, kulturális különbözőségeken és úgy tesznek, mintha azok nem lennének lényegesek, vagyis amikor megpróbálják szürke masszává gyúrni, olvasztani a sokszínű, soknemzetiségű, sokkultúrájú népeket, az előbb-utóbb megbosszulja magát. Rendszerint éppen ez vezet a nagy birodalmak felbomlásához, és okoz utóbb véres konfliktusokat, háborúkat. A 20. század utolsó évtizedeiben sokan azt hirdették, hogy lejárt a nemzetállamok kora, korszerűtlen minden, ami „nemzeti”, úgy tettek, mintha a modern világ polgárai már fittyet hányának nemzeti hova tartozásukra. Aztán a Szovjetunió felbomlása, Jugoszlávia szétesése, vagy éppen az „arab tavasz” világosan bebizonyította, hogy a szőnyeg alá

söpört, kényszerrel elhallgattatott különbségek, mihelyt tehetik, nagyon is radikálisan, sokszor sajnos erőszakos formában törnek felszínre, jutnak kifejezésre.

De példaként szolgálnak a nemzeti identitás, a kulturális különbözőségek máig meghatározó társadalmi és pszichikai szerepére azok a nemzeti kisebbségek, melyek az anyanemzettől eltérő nemzetek által uralt államokban élnek. Ha a határon túli magyarokra gondolunk, akkor látjuk, hogy a legszigorúbb diktatórikus uralmak is legfeljebb látszólag tudták megfosztani őket nemzeti identitásuktól, sőt gyakran a személyes identitásnak éppen a kisebbségben élők esetén válik meghatározó dimenziójává a nemzeti hovatartozás.

Ha azt szeretnénk, hogy hosszú távon békésen éljenek együtt a különböző kultúrájú, eltérő nemzetiségű emberek, akkor az asszimiláció és a szegregáció helyett az integráció az egyetlen járható út. Ne feledjük, hogy az asszimiláció nemcsak akkor valósul meg, ha az egyik nemzet beolvastja a másik vagy több más nemzet tagjait. Asszimiláció az is, ha egy már létező, vagy mesterségesen előállítani akart kultúra akarja beolvastani, maga alá gyúrni, önmagához hasonlatossá tenni az összes többit. A globalizáció valójában egy világméretű asszimilációs kísérlet, melynek során a „globalizált kultúrát” – vagyis a nemzeti és egyéb kulturális sajátosságaitól megfosztott, mesterségesen kreált kultúrát - próbálják magas hatásfokkal a többi helyére tenni, felszámolva azokat. Ennek megtestesítői a világhálózatként működő üzletláncok, bolthálózatok, a mindenütt műsorra tűzött szappanoperák, a világméretben terjeszkedő öltözködési, vásárlási, fogyasztási szokások. Aki nem alkalmazkodik az „korszerűtlennek” minősül, kiszorítódik a világpiacról, a világhálóról, már-már a kultúra fogalmából is, hiszen az asszimiláció természetéből fakadóan ami, vagy aki nem idomul, nem olvad be, azt kirekesztik.

A másik leselkedő veszély a szegregáció. Egymástól elkülönülten, külön világgént mindenki úgy él, ahogy akar. Ám mai korunkban elkerülhetetlen a különböző kultúrák találkozása, mely elkülönült, egymást nem ismerő, egymásra tekintettel nem lévő szegregált kultúrák esetén, szinte bizonyosan súlyos konfliktusokhoz vezet. Éppen azért, mert nem ismerik a másik kultúráját, nem tapasztalják meg azt, azok a találkozásokor könnyebben, nagyobb valószínűséggel ellenségesen viszonyulnak egymáshoz.

A „tolerancia” és az „empátia” nem olyan kifejezések, melyeket ráolvasásszerűen lehet alkalmazni.

Az empátiát gyakran beleérző képességként értelmezik. valójában az eltérő kultúrákhoz tartozó emberek nem képesek automatikusan beleélni magukat a másik helyzetébe. Gondoljunk arra, hogy akinek a kultúrájában a tiszteletadás jele az, ha a főfedőt leveszik a fejükről, azok nem tudják beleérezni magukat abba, hogy egy másik kultúrához tartozó ember, amikor fejfedővel a fején lép be a házába, a kocsmába, a templomba, akkor ezzel nem azt juttatja kifejezésre, hogy nem tiszteli, semmibe veszi a többieket, hanem a saját kultúrájának szabályai szerint éppen így nyilvánítja ki tiszteletét. Ezt bizony nem lehet érzelmi úton megérteni, elfogadni. Ehhez ismeretekre és azok megértésére van szükség. A tolerancia, az empátia kialakulásának, gyakorlattá válásának alapfeltétele a másik kultúrájának, érték- és normarendszerének ismerete. Csak ezt követően lehet szó elfogadásról.

Az empátia valójában ismeretek megszerzését és azok elfogadását jelenti. Ha azt akarjuk, hogy a különböző nemzetiségű, vallású, kultúrájú, vagy éppen különböző generációkhoz tartozó emberek empatikusan, toleránsan viszonyuljanak egymáshoz, akkor kölcsönösen meg kell ismerkedniük egymás rendképével, életreceptjeivel, életük mintázatával, azaz kultúrájával.

Ha ismerjük, megértjük a másik csoporthoz tartozók értékeit, normáit, akkor van esély annak elfogadására, hogy ők ennek a sajátunktól eltérő kultúrának a mintázata szerint élnek.

Ez az első szükséges, de nem elégséges lépés az integráció útján, az erős közösségi kohézió kialakulása felé.

Többség és kisebbség viszonya nemcsak a különböző nemzetiségű, vallású emberek között alakul ki. Minden olyan sajátosság, mely társadalmi előnnyel, illetve hátránnyal jár: megosztja a társadalmat. A különböző helyzetű, eltérő sajátosságú, valamilyen szempontból hátrányos helyzetű és a többiek együttélése akkor lehet jó, minden érintettnek megfelelő, ha ismerik egymást, tudják, hogy mire van a másoknak szüksége, illetve mi várható el a másiktól. A különböző generációk, az eltérő egészségi állapotúak, a veszélyeztetett kiskorúak együtt élése igényli egymás ismeretét, az eltérő sajátosságok megértését, mert csak ezt követheti az elfogadás, majd az együttélés rendjének, normáinak és értékeinek a közös kialakítása, betartása.

Ha nem ismerik elég jól egymást, ha nem kíváncsiak egymásra, ha nem alakulnak ki közöttük érdemi kapcsolatok, akkor marad a távolságtartás, és a távolság akár szakadékká mélyülhet.

Megállapíthatjuk, hogy a jelen horizontján kétségtelenül ott lebeg egy meglehetősen sötét, nem sok jót ígérő jövő. A ma tapasztalható tendenciák folytatódása esetén sajnós nem kizárt, hogy egy olyan világ felé lépdelünk, ahol a különböző helyzetű csoportok között nőni fog a feszültség, mely akár erőszakos konfliktusmegoldásokhoz vezet. Ezzel egyidejűleg, és éppen az ilyen konfliktusok által tovább fokozódva nőhet a bizalmatlanság, a magány és ezzel az egyének tehetetlenségérzete. Ez ördögi körré kapcsolódhat, hiszen a bizalmatlan, frusztrált, magányos ember rosszul érzi magát és nem talál helyzetére valós magyarázatot. Ez a szituáció rendkívül kedvez a bűnbakképzési mechanizmus beindulásának. Saját rossz helyzetünkért, esetlegesen annak romlásáért egy olyan csoportot teszünk felelőssé, hibáztatjuk őket, akikről úgy véljük, hogy érdemtelenül jobb helyzetben vannak, mint mi. Ezáltal adódik a feltételezés: bizonyára ők okozták a mi helyzetünk romlását. A bűnbakká válásra olyan csoportok a legalkalmasabbak, amelyek eltérnek tőlünk, de a közelünkben vannak.

Így válhatnak bűnbakokká a fiatalok szemében az idősek, akik „nem dolgoznak”, akiket „nekik kell eltartaniuk”, akik „mindenbe beleszólnak”, akik „elfoglalják a helyet”, és így tovább. És ugyanez megfordítva és működtethető: az idősek szemében a fiatalok válhatnak bűnbakká, akár ugyanazon érvek hangoztatásával. Hiszen sok idős ember szemében a fiatalok azok, akik „nem dolgoznak”, akiket „nekik kell eltartaniuk”, akik „mindenbe beleszólnak”, akik „elfoglalják a helyet”, és így tovább.

Vagy így válhatnak bűnbakká akár a veszélyeztetett kiskorúak és családjaik.

A bűnbakká tétel, illetve bűnbakká válás olyan szociálpszichológiai jelenség, mely mindkét formájában elkeseredést szül és könnyen a vak indulatok felszínre kerüléséhez vezet.

Ez persze tovább gerjeszti a félelmet, a bizalmatlanságot, a magányba zárkózást.

Ám szerencsére nem szükségszerű, hogy ez a negatív jövőkép váljon valósággá. Ma még lehetőségünk van egy másik jövőt választani és megvalósítani. Ma még reális alternatíva számunkra egy a mainál jobb, kedvezőbb jövő felé indulás, annak megvalósítása.

Pozitív jövőkép

A korábban részletesen elemzett magányosságot, bizalmatlanságot kiváltó társadalmi gyökereket fel lehet tární, sőt, fel lehet számolni.

Ehhez tudatos döntések meghozatalára van szükség. Bemutattuk az előzőekben, hogy a mai világunkat átható negatív jelenségek szorosan összefüggnek a totalitárius rendszerekkel, vagyis az olyan uralmi berendezkedésekkel, ahol vagy a politika, vagy a gazdaság maga alá gyűri az élet minden más szempontját. Vagyis ahol csak a politikai engedelmesség számít, vagy ahol csak a jó fogyasztóvá válás számít.

A pénz uralta mai társadalmaink nagy veszélye, hogy nem is tudatosul bennünk kiszolgáltatottságunk. Elhítetik, hogy a minél több pénz keresése, a minél több termék fogyasztása a boldogságunk forrása. És megállás nélkül hajtunk ezekért, mivel nem vagyunk (elégg) boldogok, s azt hisszük, hogy ez által a hajsza által válunk azzá.

A technikai fejlődésnek, az anyagi gyarapodásnak túl nagy ára van. Emberi kapcsolataink elsilányulása, felszámolódása. Az egyre didergetőbb magányba zártság. S az egyre rémítőbb rettegés attól, hogy kihullhatunk a gazdaság kőkemény versenyéből. Rettegünk és még nagyobb erőfeszítéseket teszünk, hogy mindez így maradjon, ahogy van.

Változás kellene. Megújulás. Egyéni, közös, társadalmi szintű életünk megújulása. Az alapoktól kellene indulni. Onnan, hogy elgondolkodunk: mire való az életünk? Mi az, ami igazán fontos számunkra? Mitől válna a mi valódi, eredeti, csak ránk jellemző saját életünk az élet? Tudatosítani kellene lehetőségeinket. Számba venni talentumainkat, tehetségünket, képességeinket, készségeinket. El kellene döntenünk, hogy kivé akarunk válni. S, ha eldöntöttük, akkor azon kellene munkálkodnunk, hogy olyanná váljunk. A pénz hajszolása, a plázázás, a divat majmolása, a reklámok bővületében élés helyett. A saját valódi életünk elmulasztása, elhalogatása helyett.

Ehhez kereshetnénk társakat. Hiszen egyedül alig van esély a szembefordulásra. De lehet, hogy lelke mélyén szinte mindenki, vagy legalábbis az emberek többsége másként szeretne élni, mint ahogy most él.

Az autonóm individuummá válás, az autentikus élet elengedhetetlen feltétele a közösséghez tartozás, a jó emberi kapcsolatok megléte. Miként igazi közösségek, megértésen és együttműködésen alapuló kapcsolatok is csak önmagukért felelősséget vállaló, önálló emberek között jöhetnek létre.

Szóba kellene állnunk egymással. Beszélgetnünk az élet fontos kérdéseiről. Figyelni egymásra. Egymás megértésére és megegyezésre törekedni. Kiderülhetne, hogy nem is vagyunk annyira idegenek, ahogy eddig azt hittük. Rádöbbenhetnénk, hogy ami velünk történik, az megesett már mással is, és ami most éppen mással történik, az előfordulhat velünk is. Kereshetnénk egymásban a jót. Kinyilváníthatnánk, megmutathatnánk a bennünk rejlő jósgartalékokat.

Megújulás. Egymás felé fordulás. Szóba állás. Jelentőssé válás. Befolyásolás. Olyannak látni magunkat a másik szemében, amilyenné válni szeretnénk. Ezáltal kölcsönösen inspirálni egymást.

A széthulló, atomizálódott magányos tömeg helyett egy integrált, erős kohézióval rendelkező társadalom. Összetartozás. Együttlevés. Közösségben élés.

Bizalomerősítés. Az örökös aggodás, félelem, rettegés helyett, annak szajkózása helyett, hogy „nem lehet senkiben és semmiben megbízni”, neki láthatnánk a változtatáshoz. A változtatást kezdhethetnénk saját magunkkal. Élhetnénk Kant kategorikus imperativusát betartva, mely szerint: cselekedj úgy, hogy cselekvésed bármely ember cselekvésének mércéjévé válhasson. Eldönthetnénk, hogy mi úgy cselekszünk, úgy viselkedünk, hogy bennünk nyugodtam meg lehessen bízni. Legalább a legszűkebb köreinkben. Hátha mintává válunk, viszonzásra lelünk. Ha kialakulnak a bizalmon alapuló kis körök, ezek összekapcsolódnának, kitágulhatnak.

Elkezdhető egy ilyen megújulás. Helyben. A körülöttünk lévőkkel.

Feltárhatóak a hiányok, a sebek, az, ami fáj.

Segíthetünk egymáson, önmagunkon.

Tehetünk egymásért, értünk. Együtt. Jobban ismerve egymást. Tudva, hogy a másiknak mire van szüksége, ismerve, hogy ki mit tud adni.

Ettől nemcsak a személyes élete lehet jobb az adott településen élőknek. Nemcsak a helyi társadalom kohéziója, integráltsága erősödhet.

A gazdaság szempontjából is fontos hajtóerő képződhet így.

F. Fukuyama elemzései alapján tudjuk, hogy a 20. század utolsó évtizedeitől a gazdasági fejlettség legfőbb meghatározójává a bizalom vált. Nem a nyersanyagok, nem az energiaforrások, nem a munkaerő szakképzettsége van a legnagyobb hatással a gazdaság fejlődésére, hanem a bizalom. Ott erőteljes a gazdasági fejlődés, ahol a vállalkozó bízhat a beszállítóban, az alvállalkozóban, az értékesítőben, a munkavállalókban, a külső intézményi, jogi, pénzügyi feltételekben.

Bizalom, mely az emberek közötti kapcsolatokban, a társas viszonyokban képződik és utóbb gazdasági sikerre váltható.

Vagy ahogy P. Bourdieu fogalmaz: a gazdasági fejlődés legfőbb meghatározója a tőke. Ám nemcsak a materiális tőke létezik, hanem két másik tőke, melyek azonos jelentőségűek a materiális tőkével.

Az egyik a kulturális tőke, a másik a társadalmi tőke.

A társadalmi tőke az emberi kapcsolatokat jelenti. Az alá-fölé rendeltségi kapcsolatokon kívül a horizontális kapcsolatok, vagyis a bizalmon alapuló, közösségi jellegű kapcsolatok is tőkét, fejlesztési erőforrást jelentenek.

A három egyenrangú tőke összeadódik és konvertálható, átváltható egymásra.

Egy ország, egy település fejlettségét ma már nemcsak a rendelkezésre álló anyagi erőforrások, a befektethető materiális tőke határozza meg, hanem a rendelkezésre álló emberi képességek, készségek, tudás is, melyeket együtt kulturális tőknek nevezhetünk. S az anyagi és kulturális erőforrásokkal azonos jelentőségű a társadalmi tőke, vagyis az adott településen élők összetartozása, együttműködése, közösségi léte. Az átválthatóság ebben a vonatkozásban azt jelenti, hogy amennyiben kialakul a településen élő különböző helyzetű, életkorú, egészségi állapotú emberek között a jó kapcsolat, ha kiépül a bizalom, ha tudnak egymással együttműködni, ha szolidárisak egymás iránt, ha számíthatnak egymás segítségére, akkor ez gazdasági haszonná, profittá, jobb munkalehetőséggé, eredményesebb vállalkozássá válhat.

Vagyis, ha az egyházak olyan programokat indítanak, melyek a településükön élő emberek társadalmi, szociális gondjainak feltárására irányulnak, majd ezt követően részt vállalnak ezeknek a gondoknak a közös megoldásában, ezzel nemcsak az egyének segítségére irányuló missziót teljesítenek, hanem a település gazdasági előre jutását, fejlődését is hatékonyan támogatják.

Projektünk célja éppen ilyen programok kialakítása, gyakorlati megvalósításának előkészítése. Ezzel járulhatunk hozzá, hogy a jelenünkben egyaránt benne rejlő lehetséges jövők közül, a ma még egyaránt választható utak közül azt válasszuk, mely egy szeretetteljes, bizalmon alapuló közös emberi együttélést tesz valósággá, ellentétben a ránk leselkedő veszéllyel, mely a magányos tömegeket emberhez méltatlan, szeretetlen világának megvalósulása.

Összegzés

A kutatásunk elején megfogalmazott hipotéziseket beigazolták kutatásunk eredményei.

Korábbi kutatási hipotéziseinket most már kutatási eredményekkel alátámasztott tényekként fogalmazhatjuk meg:

1, Az idősek és a veszélyeztetett kiskorúak helyzetének javításához, a meglévő segítségi módok mellett, további szolgáltatások szükségesek és lehetségesek.

A kérdőíves kutatás során kérdéseinkre kapott válaszokból egyértelműen kiderült, hogy a vizsgált településeken az idős emberek helyzete szükségessé teszi új segítő szolgáltatások kialakítását. Hasonló tapasztalatokat szereztünk a veszélyeztetett kiskorúakra vonatkozóan is. Bizonyossá vált, hogy az együttélés javítása, a meglévő társadalmi és szociális gondok enyhítése érdekében új típusú segítő módra is szükség van.

2, Az egyházközségek alkalmasak olyan új stratégiák, beavatkozási módok, illetve szolgáltatások kialakítására, melyekkel részt vállalhatnak környezetük társadalmi, szociális, emberi problémáinak megoldásában.

Kutatási eredményeink alátámasztották azon feltételezésünket, hogy az egyházközségek alkalmasak olyan új beavatkozások, szolgáltatások, segítő módok kialakítására, melyek jól illeszkednek a felmerült valódi társadalmi, szociális, emberi problémák megoldásához.

A kérdőív kérdéseire adott válaszokból kirajzolódottak azok a konkrét segítő formák, melyek a megfelelő szervezés esetén a gyakorlatban hatékonyan hasznosíthatóak.

3, A transznacionális együttműködés lehetővé teszi a különböző településeken szerzett tapasztalatoknak, a már bevált jó gyakorlatoknak, a meglévő szakmai ismereteknek, továbbá az egyházközségek vezetői és tagjai körében fellelhető személyes kompetenciáknak az alapján egy olyan tudásbázis kialakítását, mely a továbbiakban széleskörűen hasznosítható.

Figyelemmel a társadalmi, szociális problémák közötti hasonlóságokra, célszerűnek bizonyult megismerni a már kialakult jó gyakorlatokat, azokat a szakmai ismereteket, személyes kompetenciákat, melyek megkönnyítik a helyben történő segítés fejlesztését. Természetesen az egyedi, települési sajátosságok szükségessé teszik, hogy ne egy már máshol bevált minta egyszerű adaptálását valósítsák meg, hanem a helyi sajátosságokhoz igazodóan alakítsák ki a helyi modellt, figyelemmel más települések tapasztalataira.

VI. Javaslatok a kutatás során feltárt társadalmi, szociális problémák gyakorlati enyhítésére

A vizsgált településeken élő idősek és veszélyeztetett kiskorúak hatékony segítésének lehetőségei, ezek megvalósítására irányuló konkrét programjavaslatok:

Kérdőíves kutatásunk eredményei alátámasztják azt az állítást, mely szerint a létfenntartáshoz nélkülözhetetlen anyagi javakkal azonos fontosságú szükségletünk a mások általi elfogadás, elismerés, a megerősítés, a pozitív visszajelzés.

Időseknek és veszélyeztetett gyermekeknek egyaránt fontos, hogy hasznosnak tudhassák magukat, hogy éreztessek velük: fontosak.

Elidegenedett világunkban a legfőbb hiány a Jelentős Másik, és az, hogy Jelentős Másikká váljunk valakinek.

Állami, önkormányzati és más intézmények hálózata hivatott az idősellátására, a gyermekjólét biztosítására. Jelentős erőforrásokat fordítanak a veszélyhelyzetetek megelőzésére, elhárítására. Szakszerűen tevékenykedő, elkötelezett emberek segítenek.

Mindezek közepette mégis szükség lehet, szükség van az egyházközségek segítségére, az ő munkálkodásukra is. Éppen azoknak a szükségleteknek a kielégítésében segíthetnek ők, amelyek nem az anyagi javak hiányából fakadnak, hanem lelki jellegűek, és az emberi kapcsolatok hiányából vagy nem megfelelő voltából fakadnak.

Egy szeretethiányos világban az egyébként is hátrányos helyzetben lévők még nehezebben találják meg az alkalmas alanyt szeretetük kinyilvánítására, és még ettől is nehezebben, aki őket szereti, méghozzá számukra érzékelhetően.

Az egyházközségek missziója lehet környezetükben megkeresni azokat a nehéz társadalmi, szociális helyzetben lévő idős embereket, veszélyeztetett gyermekeket, akik segítségre, méghozzá elsődlegesen lelki, kapcsolati segítségre szorulnak. Nem elég megtalálni őket, hanem olyan kapcsolatot kell kialakítani velük, vagy családjukkal, esetleg az őket már támogató szakemberekkel, hogy pontosan kiderüljön: milyen segítségre van szükségük. És ugyanilyen gondossággal kell feltárni, hogy az egyházközségben kik, és pontosan mivel tudnának segíteni.

Csak ezen ismeretek birtokában érdemes hozzálátni a konkrét szolgáltatások, együttműködések megszervezéséhez. Csak így kerülhető el az öncélú „jókodás”, mellyel többet lehet ártani, mint használni.

A szükségletek, igények feltárása nem egyszerű. Meg kell ismerni a gondokkal küzdő emberek helyzetét. Gyakran maguk sem tudják pontosan megmondani, hogy mi a valódi bajuk, problémájuk. Fel kell térképezni életvilágukat, ki kell deríteni, hogy milyen kép él fejükben az élet, a világ rendjéről. Mit tekintenek jónak, és mit rossznak. Mi az, ami elfogadható nekik, és mi az, ami nem. Hiszen lehet, hogy az egyik ember valamit segítségnek vél, ő azzal a szándékkal teszi, még a másik végig sértődik, mert megaláznak tartja. Az emberi lélek, pláne a sérült lélek, rendkívül szövevényes. Nem hagyatkozhatunk „megérzéseinkre”, „beleérző képességünkre”. Ismeretekre, tudásra van szükségünk. Ennek birtokában indíthatunk el egy egymás megértésére és megegyezésre irányuló beszélgetést, diskurzust. S, ha megszületett a megállapodás, akkor kezdődhet a cselekvés, a misszió, akkor nyílik esély, hogy résztvevői lehetünk a körülöttünk lévő világban tapasztalható társadalmi, szociális bajok megoldásának.

A javasolt programsorozat, a kialakítandó szolgáltatások ennek megfelelően ismeretek szerzéséből, átadásából, valamint egymás megértésére és megegyezésre irányuló beszélgetésekből, információcserékből, valamint konkrét cselekvési programokból tevődnek össze.

A mindezt összekötő gondolat, meggyőződés az, hogy idősek és veszélyeztetett kiskorúak, egyházközséghez tartozók és a környezetben élők egyaránt képesek és készek másoknak jót tenni, segíteni, ahogy képesek és készek másoktól a jót elfogadni, visszaigazolni. Ez annak a szeretetközösségnek a lényege, melynek kialakítására törekszünk.

Három, egymással szorosan összefüggő programsorozatot javasolunk.

A, Beszélgetéseket indító előadássorozat

1, Gond-ok? Milyen gondokkal küszködünk? Mi életünk valódi gondja? Milyen okokra vezethetők vissza gondjaink?

2, „Jónak lenni jó” – mégis, miért nehéz?

3, „Szeretném, hogyha szeretnének”. És mi szeretünk? Jól szeretünk?

4, Istennek tetsző élet. Másoknak tetsző élet. Önmagunk által vállalható élet. Mit jelentenek? A három egy? Nekünk melyik a fontosabb?

5, „Együtt lenni jó”. Hogyan érik el ezt a különböző generációkhoz tartozók?

B, Kölcsönös szívességek bankja

Olyan információs központ létesítése, működtetése, mely naprakész adatokat tartalmaz arról, hogy ki milyen segítséget kínál, ki milyen keres.

Az egyházközséghez tartozók és a környezetükben élők között elindult beszélgetések, az előadások kapcsán elkezdődött diskurzus, megoldáskeresés alapján összeállítható egy olyan lista, mely a vállalt segítségi módokat tartalmazza, és egy olyan lista, mely a segítségi igényeket tartalmazza.

A listák digitalizálása, interneten hozzáférhetővé tétele lehetőséget nyújt a folyamatos bővítésre és a tényleges segítő kapcsolatok kialakítására. A résztvevők, bekapcsolódók a folyamatos online kapcsolat mellett rendszeresen részt vesznek személyes találkozók, az egyházközség által számukra szervezett programokon.

C, Mert vannak jószágértelmeink!

Programok, melyek keretében az idősek megmutathatják, hogy hasznosak, tudnak és akarnak másokkal jót tenni. Közben a veszélyeztetett gyerekek, fiatalok megmutathatják legjobb önmagukat, tehetségüket. A kölcsönös visszaigazolás egyszerre erősíti mindkét csoport fontosságát, önbecsülését, valamint összetartozásukat.

Ilyen közös program lehet a „Kössön egy sálat a fázó gyerekeknek” mozgalom elindítása. Az egyházközség fűtött helyiséget, alkalmat biztosít arra, hogy idős, vagy kevésbé idős nők, esetleg férfiak, rendszeresen összejöjjenek és ilyen alkalmakkor sálakat kössenek azzal a céllal, hogy Karácsony előtt megajándékozzák a rászoruló gyermekeket. Készíthető, barkácsolható persze más hasznos ajándék, játék is. Természetesen az együttlét alkalom a beszélgetésre.

Az ajándékok átadására ünnepi keretek között kerül sor, amikor a megajándékozásra kerülő nehéz körülmények között élő, veszélyeztetett gyerekek műsort adnak, énekelnek, szavalnak, felolvasnak, táncolnak, ki miben a legjobb. Az ünnepi együttlét a megajándékozáson és a műsor befogadásán túl alkalom a személyes beszélgetésre, kapcsolat kialakításra, amiből esetleg pótnagymamai, pótnagypapai kapcsolat lehet, vagy „csak” anyyi, hogy az egyik néni vállalja az angolból való korrepetálását az erre rászorulóknak, aki meg cserébe segít a piaci bevásárlásokban. Vagy az egyik bácsi elviszi horgászni az erre kíváncsi gyereket, ő meg segít tavasszal felásni a kertet. Vagy „csak” együtt néznek meg egy filmet.

Felhasznált irodalom

Hannah Arendt: A totalitarizmus gyökerei. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1992.

Pierre Bourdieu: A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Gondolat, Budapest, 1978.

Barabási Albert-László: Behálózva – a hálózatok új tudománya. Magyar Könyvklub, Budapest, 2003.

Francis Fukuyama: Bizalom. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2007.

Hankiss Elemér: Diagnózisok. Magvető, Budapest, 1982.

Kolosi Tamás: Tagolt társadalom. Budapest, Gondolat, 1987.

Szelényi Iván: Új osztály, állam, politika. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990.